

NORGES FØRSTE RAPPORT OM GJENNOMFØRINGEN AV EUROPARÅDETS RAMMEKONVENSJON OM BESKYTTELSE AV NASJONALE MINORITETER

INNHold

DEL I.....	2
1.1 Innledende bemerkninger	2
1.2 Nyere erklæringer fra regjeringen om politikken overfor nasjonale minoriteter	2
1.3 Informasjon om Rammekonvensjonen overfor offentligheten og relevante myndigheter.....	3
1.4 Folkerettens stilling i norsk rett.....	3
1.5 Statsforfatning	4
1.6 Historisk bakgrunn.....	5
1.7 Demografi.....	12
1.8 Generelle data 1999	13
DEL II	14
2. ARTIKKEL 1	14
3. ARTIKKEL 3	17
4. ARTIKKEL 4	19
5. ARTIKKEL 5	22
6. ARTIKKEL 6	28
7. ARTIKKEL 7	32
8. ARTIKKEL 8	32
9. ARTIKKEL 9	33
10. ARTIKKEL 10	35
11. ARTIKKEL 11	36
12. ARTIKKEL 12	39
13. ARTIKKEL 13	42
14. ARTIKKEL 14	42
15. ARTIKKEL 15	46
16. ARTIKKEL 16	48
17. ARTIKKEL 17	48
18. ARTIKKEL 18	49
Vedlegg.....	50

DEL I

1.1 INNLEDENDE BEMERKNINGER

Denne rapporten beskriver gjennomføringen av bestemmelsene i Europarådets rammekonvensjon om beskyttelsen av nasjonale minoriteter i Norge. Som nasjonale minoriteter i Norge regnes jøder, kvener, rom (sigøynere), romanifolket (taterne/de reisende) og skogfinner.

Samene i Norge er også en nasjonal minoritet i folkerettslig forstand. Sametinget har imidlertid uttalt at det ikke oppfatter at det samiske folk omfattes av rammekonvensjonen, siden samene som urfolk har rettslige og politiske rettigheter utover konvensjonens bestemmelser. I tråd med Sametingets ønske vil samene derfor ikke bli omtalt i denne rapporten. I stedet for vedlegges Norges oppfølgingsrapporter på ILO-konvensjon nr. 169 om urbefolkninger og stammefolk i selvstendige stater.

1.2 NYERE ERKLÆRINGER FRA REGJERINGEN OM POLITIKKEN OVERFOR NASJONALE MINORITETER

Regjeringen fremla 8. desember 2000 en stortingsmelding om politikken overfor nasjonale minoriteter (St.meld. nr. 15 (2000–2001) Nasjonale minoriteter i Norge). Meldingen tar for seg politikken overfor jøder, kvener, rom (sigøynere), romanifolket (taterne/de reisende) og skogfinner. Den drøfter ikke politikken overfor samene i Norge, både fordi samepolitikken er prinsipielt avklart gjennom Grunnloven § 110 a, sameloven og samenes urfolksstatus, og fordi regjeringen fremlegger en egen stortingsmelding om samepolitikken hvert fjerde år (den neste blir fremlagt våren 2001).

Stortingsmeldingen om politikken overfor nasjonale minoriteter er en del av oppfølgingen av Norges ratifikasjon av Europarådets rammekonvensjon om beskyttelse av nasjonale minoriteter. Den inneholder blant annet en gjennomgang og vurdering av Norges internasjonale forpliktelser på området, og det prinsipielle og juridiske grunnlaget for politikken blir drøftet. Meldingen drøfter hvordan en kan sikre like vilkår for samfunnsdeltakelse og bevaring av språk, kultur og kulturell identitet, og det redegjøres for hvordan myndighetenes videre arbeid på området vil bli lagt opp.

Regjeringens politikk har som utgangspunkt at kulturelt mangfold er berikende for fellesskapet. Alle som bor i Norge, uansett hvilken bakgrunn de har, skal ha reelt like muligheter, like rettigheter og like plikter til å delta i samfunnet og bruke sine ressurser. Rasisme og diskriminering er i strid med de grunnleggende verdiene våre og må motarbeides aktivt. I stortingsmeldingen uttaler regjeringen videre at den vil arbeide for et samfunn som fremmer de forutsetningene som er nødvendige for at

personer som tilhører minoriteter skal kunne uttrykke, opprettholde og videreutvikle sin identitet, både innenfor sin egen gruppe og i møte med resten av samfunnet.

Regjeringen ser det som et mål at gruppenes behov så langt råd er skal bli møtt innenfor de generelle ordningene, for eksempel ved at de generelle ordningene tilpasses slik at de også treffer behovene til de nasjonale minoritetene. Regjeringen legger likevel til grunn at en del av minoritetenes behov bare kan bli møtt gjennom særtiltak overfor gruppene som fellesskap, for eksempel når det gjelder media og utdannelse.

I stortingsmeldingen tar regjeringen sterk avstand fra de overgrepene som har vært gjort mot romanifolket. Regjeringen beklager videre den fornorskingspolitikken som har rammet alle de nasjonale minoritetene, og ber på statens vegne om unnskyldning for den måten minoritetene har blitt behandlet på.

Stortingsmeldingen ble behandlet av Stortinget 20. februar 2001.

1.3 INFORMASJON OM RAMMEKONVENSJONEN OVERFOR OFFENTLIGHETEN OG RELEVANTE MYNDIGHETER

Før Norge ratifiserte Europarådets rammekonvensjon om beskyttelse av nasjonale minoriteter i 1999, ble spørsmålet om norsk ratifikasjon sendt på høring til alle departementer og en rekke andre høringsinstanser.

Etter ratifikasjonen ble Kommunal- og regionaldepartementet tillagt et samordningsansvar for statlig politikk som særlig vedkommer de nasjonale minoritetene i Norge. For å sikre at den statlige politikken på ulike områder er i tråd med blant annet Rammekonvensjonen, opprettet departementet i 1999 et tverrdepartementalt samordningsutvalg. Utvalget er et viktig organ for å øke kunnskapen om de nasjonale minoritetenes rettigheter i de forskjellige fagdepartementene. Kommunal- og regionaldepartementet har også ansvar for å gjennomgå saker som blir forelagt departementet i forbindelse med høringer. Dette sikrer at de nasjonale minoritetenes rettigheter blir synliggjort i offentlige dokumenter som vedkommer dem.

Myndighetene utgir også et informasjonsbrev om nasjonale minoriteter, som skal bidra til å øke kunnskapen om de nasjonale minoritetene, herunder deres rettigheter etter Rammekonvensjonen. Førsteutgaven kom ut i januar 2001. Bladet skal gis ut to til tre ganger i året, og blir sendt til alle kommuner, organisasjonene til de nasjonale minoritetene og andre interesserte.

1.4 FOLKERETTENS STILLING I NORSK RETT

Norsk rett bygger i utgangspunktet på et dualistisk prinsipp, slik at det kreves en særskilt gjennomføringsakt for at en folkerettslig traktat skal gjelde som norsk intern rett. Traktater som Norge er bundet av gjelder med andre ord ikke uten videre som

interne rettsregler. Dette utgangspunktet modifiseres imidlertid av at folkerettsbestemmelser vil være tungtveiende rettskilder ved fastleggelsen av norsk rett. Norsk rett presumeres å være i samsvar med folkeretten.

Gjennomføringen av menneskerettighetskonvensjonene i norsk rett har tradisjonelt skjedd ved å konstatere at norsk rett er i samsvar med konvensjonenes krav (konstatering av rettsharmoni).

Ved lov av 21. mai 1999 nr. 30 om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven) ble imidlertid Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen og FN-konvensjonene om sivile og politiske rettigheter og om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter, samt protokollene til disse konvensjonene, inkorporert i norsk lovgivning. Ifølge § 1 er lovens formål å styrke menneskerettighetenes stilling i norsk rett. Formålet er altså å styrke stillingen til *alle* menneskerettighetene, ikke bare de rettighetene som er nedfelt i de inkorporerte konvensjonene. Lovens § 3 slår fast at ved eventuell motstrid skal bestemmelser i de inkorporerte konvensjoner gå foran annen norsk lovgivning.

I Ot. prp. nr. 3 (1998-99) påpekte regjeringen at vedtakelsen av loven ikke er til hinder for at andre konvensjoner kan bli innarbeidet senere. I forbindelse med Stortingets vedtakelse av menneskerettsloven, ble regjeringen bedt om å forberede innarbeiding av FN's barnekonvensjon og FN's kvinnekonvensjon. Arbeidet med å innarbeide FN's barnekonvensjon er påbegynt. I regjeringens handlingsplan for menneskerettigheter (St. meld. nr. 21 (1999-2000)) legges det i tillegg opp til at FN's rasediskrimineringskonvensjon og FN's torturkonvensjon skal innarbeides i norsk lovgivning. Regjeringen har forøvrig gitt uttrykk for at den generelle praksisen, som har gått ut på konstatering av rettsharmoni i forbindelse med ratifikasjon, bør forlates, og at spørsmålet om hvordan en menneskerettighetskonvensjon skal innarbeides i norsk rett i stedet bør vurderes konkret i forhold til den aktuelle konvensjon.

Europarådets rammekonvensjon om beskyttelse av nasjonale minoriteter ble innarbeidet i norsk rett ved konstatering av rettsharmoni. I St. prp. nr. 80 (1997-1998) Om samtykke til ratifikasjon av Europarådets rammekonvensjon av 1. februar 1995 om beskyttelse av nasjonale minoriteter, konkluderte man med at konvensjonen ikke medførte nye rettigheter i forhold til eksisterende norsk rett. Man anså det derfor ikke nødvendig med lovendringer i forbindelse med norsk ratifikasjon.

1.5 STATSFORFATNING

1.5.1 Statsmyndighetene

Norge er et konstitusjonelt monarki, med parlamentarisk demokratisk styreform. Grunnloven av 1814 bygger på maktfordelingsprinsippet, hvor Stortinget (folkevalgt nasjonalforsamling) har lovgivende, Kongen utøvende og domstolene dømmende makt. Gjennom konstitusjonell sedvanerett er den personlige kongemakt erstattet med

parlamentarisme, slik at det i dag er regjeringen som har den utøvende myndighet. Det parlamentariske system innebærer at regjeringen er politisk ansvarlig for sine handlinger overfor Stortinget.

1.5.2 Lokal- og regionalforvaltningen

Norge har lokalt selvstyre. Landet er inndelt i 435 kommuner (lokale enheter) og 19 fylkeskommuner (regionale enheter). Norske kommuner og fylkeskommuner er egne selvstyrende rettssubjekter, har folkevalgte organer og er gitt beskatnings- og bevilgningsmyndighet. Kommuner og fylkeskommuner tilhører samme forvaltningsnivå, men har forskjellige forvaltningsoppgaver. Fylkeskommunene blir tillagt oppgaver hvor det er praktisk med større geografiske enheter enn kommunene, som for eksempel drift av videregående skoler og næringsutvikling.

Fylkeskommunene og kommunene har bare myndighetskompetanse i den grad dette er gitt dem gjennom norsk lov: All myndighet ligger i siste omgang hos statsmyndighetene (Storting og regjering). Norge er således ikke en føderal stat. Staten delegerer imidlertid en stor del av sin myndighet til å treffe politiske beslutninger til kommunene og fylkeskommunene. En vesentlig del av den offentlige forvaltningen blir også utført på dette nivået.

1.6 HISTORISK BAKGRUNN

1.6.1 Innledning

Jøder, kvener, rom, romanifolket (taterne/de reisende) og skogfinner kan alle vise til en lang historie i Norge. Noen av gruppene kom til syne i norsk historie allerede på 1500- og 1600-tallet. På denne tiden var Norge i union med Danmark. Unionen bygde på forutsetningen om full selvstendighet og jevnbyrdighet for hvert av landene. Norge var imidlertid for underlegent økonomisk, politisk og kulturelt til at det greide å hevde denne stillingen i lengden, og fra 1661 ble Norge lagt direkte under den danske kongen.

Eneveldet varte til 1814, da Norge fikk egen grunnlov. Dette var foranlediget av at den dansk-norske kongen som følge av napoleonskrigene og Kieltraktaten i 1814 avsto Norge til svenskekongen med full eiendoms- og suverenitetsrett. Kieltraktaten vakte bitterhet i Norge. Det norske synet var at landet ikke var noen provins, men et eget kongerike, og at Kongen derfor ikke uten folkets samtykke kunne avstå det til en annen konge. Folket anså seg derfor løst fra sitt troskapsforhold til den dansk-norske kongen. På denne bakgrunn ble det valgt en riksforsamling som ga landet en ny grunnlov. Norge hadde imidlertid ikke krefter til å motsette seg unionen med Sverige. Samme år ble landet forent med Sverige, men som et selvstendig rike og med egen grunnlov.

Unionen med Sverige varte til 1905. Med unntak av okkupasjonstiden under annen verdenskrig (1940-1945), har Norge vært selvstendig siden unionsoppløsningen med Sverige.

1.6.2 Kvenene og skogfinnene

Bosettingen og historien til skogfinnene og kvenene i Norge er begge utslag av en omfattende finsk bondekolonisasjon, nærmest i form av masseutvandring fra de gamle jordbruksbygdene i Finland og Nord-Sverige. Denne utflyttingen foregikk over flere hundre år, fra 1500-tallet og frem til første halvdel av 1800-tallet. Senere på 1800-tallet kom moderne arbeidsvandring i større omfang. Årsaksforholdene er uten tvil sammensatte, men den primære årsaken var at ressurstilgangen, på basis av den eksisterende teknologien, ikke holdt tritt med befolkningsveksten. På 1800-tallet var den ekspansive økonomien langs Ishavskysten en viktig årsak til den kvenske flyttingen dit. Likeledes medvirket krig og uro til å øke utvandringen og å avgjøre flytteretningen og målet.

1.6.2.1 Kvenene

”Kven” er et svært gammelt begrep. Vi finner det første gangen i skandinaviske kilder i *Ottars beretning*, som håloyghøvdingen Ottar muntlig ga til kong Alfred av England under et besøk ved hoffet til Alfred, antagelig i 890-årene. Det var et norrønt begrep som viste til folk som holdt til i områdene rundt de øvre delene av Bottenviken og i de store elvedalene i innlandet. De første skattemanntallene for Nord-Norge er fra 1520 og utover, og her er det registrert en og annen kven. Den regulære innvandringen tok nok likevel ikke til før i første halvdel av 1700-tallet.

Den nordiske krigen og jakt på ledig jordbruksjord førte til at kvenene flyttet over fra Sverige og nådde elvedaler og fjordbotner i Nord-Troms og Finnmark. Noen kvener etablerte seg på denne tiden i disse områdene. I bygdene i indre Finnmark ble kvenene relativt raskt en del av den samiske befolkningen.

Fra om lag 1830 økte den kvenske innvandringen til Nord-Norge. Samtidig ble innvandringen mer styrt av arbeidsmarkedet, der gruveindustrien og ekspansjonen i de nordnorske fiskeriene var viktige elementer. Hovedtyngden av denne innvandringen gikk til Øst-Finnmark. Innslaget av kvener i befolkningen i Nord-Norge kulminerte i 1875, da kvenene utgjorde vel 24 % av befolkningen i Finnmark (ca. 5800 personer) og knapt 8 % av befolkningen i Troms (ca. 3500 personer). På basis av de kriteriene folketellingen la til grunn, er det rimelig å karakterisere dette som minimumstill.

Minoritetspolitikken overfor kvenene var streng, særlig i perioden 1850–1960. Fornorskingspolitikken ga seg for eksempel utslag i særtiltak i skolen og kirken og etterretningsvirksomhet overfor kvenene. Et annet eksempel er jordsalgsloven av 1902, som sa at bare norsktalende kunne få kjøpe jord. Moderniseringen av samfunnet medvirket også til fornorskingen. Likevel ble kvensk språk og kultur forholdsvis godt holdt i hevd frem til andre verdenskrig i de fleste ”kvenbygdene” i Nord-Norge, blant

annet på grunn av bosettingsmønsteret og Læstadianismen. Bosettingsmønsteret utgjorde i seg selv en ”kulturell forskansning”, ved at kvenene primært slo seg ned i egne bygder og bydeler. Gjennom etterkrigstiden ble dette mønsteret gradvis svekket gjennom moderne flytting og sentralisering. Læstadianismen er en vekkelsesbevegelse som ble startet av den finsktalende svenske presten Læstadius.

1.6.2.2 *Skogfinnene*

Bosettingen av skogfinner i det norske østlandsområdet er utslag av en omfattende utflytting fra 1500-tallet og utover fra den sørøstlige delen av Finland og nord- og vestover.

Noe av forklaringen på ekspansjonen lå i selve jordbrukskulturen, i tillegg til krig og uro. Svedjebruket, som var den rådende driftsformen, krevde store skogsområder og hyppig flytting av åkrene.

De første finnene slo seg kanskje ned på norsk side av grensen omkring 1600. Utover 1600-tallet ble det etablert et belte av finske bosettinger langs grensen. Dette området fikk navnet Finnskogen. Etter hvert var det finsk bosetting i mer enn 40 kommuner i Hedmark, Akershus, Oppland, Østfold og Buskerud. I 1686 ble det tatt opp et eget finnemantall på Østlandet. Det ble registrert 1065 ”rene” finner og 160 ”halvblods”, det vil si at moren var norsk eller svensk.

Skogfinnene ble, som kvenene, utsatt for en streng fornorskingspolitikk. I 1820-årene prøvde de å sette frem ønske overfor myndighetene om tiltak innenfor religionsundervisning og geistlig tjeneste, undervisning og økonomi. Alt ble avvist, i første rekke av politiske grunner. Regjeringen fryktet at konsekvensene kunne bli finsk separatisme i grenseområdene.

Likevel ble finsk brukt i dagligtale i Finnskogen på slutten av 1800-tallet. Senere gikk det raskt tilbake med det finske språket på Finnskogen. Ved utbruddet av den andre verdenskrig var språket praktisk talt ute av bruk.

Skogfinnene kan vise til en rik håndverks-, folkemusikk- og folkeminnetradisjon. I byggeskikken er særlig røykstua, badstua og ria (tørke- og treskehus for rug) karakteristiske trekk.

1.6.3 **Romanifolket og rom**

Den første dokumentasjon om rom (sigøynere) i Norden er fra 1505, da en gruppe meldte seg for kong Hans av Danmark-Norge. I 1512 dukket en annen omvandrende gruppe opp i Stockholm, nedtegnet i Stockholms ”tenkebok” som ”tattare”. Antagelig var dette representanter for den samme folkegruppen.

I kildematerialet fra 1600- og 1700-tallet er det likevel svært problematisk å skille romanifolket (taterne/de reisende) fra rom. Det viktigste materialet som omtaler dem, er lover og forordninger som tar sikte på å kontrollere og regulere omreisende grupper.

En del historieforskere støtter en teori om at romanifolket (taterne/de reisende) og rom (sigøynerne) har felles opprinnelse. Dette blir gjerne begrunnet med språklige studier. Andre forskere går inn for den motsatte teorien, det vil si at gruppene har ulik opprinnelse, og at likhetene mellom språkene romanes og romani har sin årsak i kulturmøtet mellom rom og romanifolket.

Politikken var langt på vei den samme overfor begge gruppene. Myndighetene gjorde det etter hvert vanskelig for rom og romanifolket å livnære seg på lovlig vis gjennom tradisjonelle næringsveier.

1.6.3.1 Romanifolket

I 1840-årene mente myndighetene at de store "fantefølgene" i Norge var i ferd med å utvikle seg til en landeplage. Regjeringen avgjorde da at "omstreiferne", og under dette "fantene", skulle telles i forbindelse med folketellingen i 1845. En kom frem til en liste med 223 "fantefølger", i alt 1145 personer. Senere ble det laget flere ulike lister, og tallene varierer mye.

Av majoritetsbefolkningen og storsamfunnet ble romanifolket sett på som en gruppe med annerledes og avvikende levesett, og som representanter for en fremmed kultur. Den offisielle politikken kom derfor lenge til å bestå av hardhendte forsøk på å få gruppen under kontroll, gjennom kriminalisering av den omreisende livsformen og straffeforfølgning.

Myndighetene prøvde i siste halvdel av 1800-tallet med vekslende styrke å motarbeide "omstreifervesenet", blant annet ved å bevilge penger til tiltak som skulle gi barn av reisende kristen oppdragelse og skolegang. Viktige merkestener var vergerådsloven av 1896, opprettelsen av organisasjonen Foreningen for bekjempelse av omstreifervesenet året etter, og løsgjengerloven av 1900. Foreningen utviklet seg til en forvalter av sosialomsorgen overfor romanifolket, med tilskudd fra staten. I 1935 skiftet foreningen navn til Norsk misjon blant hjemløse, heretter kalt Misjonen. Sosialdepartementet gikk god for virksomheten, og Stortinget roste organisasjonen.

Misjonen så det som sin oppgave å ta hånd om flest mulig av barna til de reisende, for på den måten å oppdra dem til et liv som fastboende. Organisasjonen drev flere institusjoner for barn og administrerte mange plasseringer i fosterhjem. Overslagene fra Misjonen selv peker i retning av at tiltakene omfattet om lag 1500 barn. Mange barn ble fjernet fra familie og slekt og vokste opp uten å kjenne til sin egen bakgrunn. Noen av dem ble klar over sin egen tilknytning til romanifolket først som voksne.

Tiltakene rettet mot barna ble iverksatt etter påtrykk overfor foreldrene eller med tvang. Målet var full assimilering i det norske samfunnet. Den forskningen om

romanifolket som er blitt utført i regi av Norges forskningsråd, viser at det var en lav terskel for avstraffing i de virksomhetene Misjonen drev, og flere av barna ble syke og sendt til psykiatriske institusjoner. Bortsending til psykiatriske institusjoner kan også ha kommet av at barna gjorde motstand mot den strenge disiplinen. Personer fra romanifolket som har vært på barnehjem, og i noen grad skolehjem, forteller i mange tilfelle om en systematisk fornedring og ringeakt for kulturen deres. Barnevernsloven av 1953, som erstattet vergerådsloven, førte til noe mindre bruk av institusjonsplassering og mer vekt på forebyggende tiltak i hjemmet.

Misjonen drev også en aktiv politikk for å få gruppen til å bli bofast, og Svanviken arbeidskoloni på Nordmøre var et ledd i denne politikken.

I 1934 vedtok Stortinget loven om sterilisering. Etter denne loven kunne Medisinaldirektøren avgjøre søknader om frivillig sterilisering signert av den det gjaldt, og i visse tilfeller med signatur også fra verge. For sinnssyke og personer med særlig mangelfullt utviklede sjelsevner holdt det med underskrift fra verge/kurator, men helsedirektøren måtte i slike saker konsultere et sakkyndig råd som han ledet. Sterilisering av hensyn til livet og helsen til en kvinne krevde ingen søknad.

Målet var å utrydde såkalte "mindreverdig arvemateriale" fra befolkningen, for slik å redusere omfanget av blant annet psykisk utviklingshemming, kriminalitet og alkoholisme. Romanifolket ble oppfattet som en gruppe med høy kriminalitet og et generelt "forargelig levesett".

Etter andre verdenskrig dreiet argumentasjonen for sterilisering bort fra rasehygiene og moralisering over levesettet til bestemte personer, og over til sosiale og samfunnsøkonomiske argumenter. Myndighetene håpet å kunne korrigere adferd blant annet gjennom den virksomheten Misjonen drev.

Norges forskningsråd avsluttet høsten 2000 et eget forskningsprogram om myndighetenes tiltak overfor romanifolket. Sterilisering av kvinner fra romanifolket er et av emnene som har blitt undersøkt, og forskningsprogrammet viser at denne gruppen var overrepresentert.

Både rasehygiene i mellomkrigstiden og tvangstiltakene som dels ble praktisert til langt opp i 1970-årene, avspeiler en intolerant holdning til et fremmed levesett. Ønskemålet var et velregulert samfunn der alle var bofaste, gikk gjennom den samme skolen, fikk de samme godene og ga likeartede bidrag til den økonomiske utviklingen.

Etter krigen ble romanifolket langt på vei presset ut av de tradisjonelle omreisende næringsveiene, som resultat av reguleringer fra myndighetenes side. Et eksempel er dyrevernsloven av 1951, som forbød romanifolket å holde hest. Denne politikken har vanskeliggjort en videreføring av den reisende livsformen og de tradisjonelle yrkene som har vært knyttet til denne levemåten. Dette har i seg selv svekket grunnlaget for å

bevare, videreføre og fornye den erfaringskapitalen, kunnskapen og praktiske dyktigheten som utøvingen av disse yrkene var basert på.

Samlet sett må vi si at den politikken som har vært ført overfor romanifolket, særlig på 1900-tallet, har vært en aktiv assimilasjonspolitik. Politikken har aktivt medvirket til å undergrave den tradisjonelle livsformen og kulturen som preget folkegruppen, og har ført til at mange ennå i dag er tilbakeholdne når det gjelder å la livsform og kultur komme til uttrykk.

Tidlig i 1970-årene startet en prosess som førte til at politikken ble lagt om. Særomsorgen ble avviklet ut gjennom 1980-årene.

I det siste tiåret har det utviklet seg en sterk offentlig interesse for historien og skjebnen til romanifolket (taterne/de reisende) i Norge. Dette kommer antagelig både av den generelle interessen for minoritetsspørsmål og mer spesielt av den sterke mediefokuseringen omkring rasehygiene, med de ulike tiltakene som over tid er blitt gjennomført i Norge. Særlig har steriliseringsloven av 1934 og konsekvensene denne loven hadde for romanifolket (taterne/de reisende), vært i fokus.

Daværende kommunal- og regionalminister Ragnhild Queseth Haarstad kom i februar 1998 med en offisiell unnskyldning for de overgrepene som norske myndigheter har gjort seg skyldige i overfor romanifolket opp gjennom historien.

1.6.3.2 *Rom*

De norske rom bor i dag stort sett i Oslo-området og reiser i sommerhalvåret. De tilhører vlach. Kategorien er særlig definert på basis av språket, som er klart preget av rumensk (valakisk). Det kan tyde på at gruppen hadde et langvarig opphold på Balkan under vandringen vestover.

Den første vlach-rom kom trolig til Norge i 1860-årene. Omkring 1930 reiste hele gruppen fra Norge, antagelig fordi de fryktet å bli utsatt for de tiltakene Misjonen hadde satt inn mot romanifolket.

I 1934 ble en gruppe på 68 rom stoppet på den tysk-norske grensen av dansk politi. Norske myndigheter ga beskjed om at gruppen ikke var ønsket i Norge, og de ble derfor sendt tilbake til Tyskland. Flere av dem mistet livet i konsentrasjonsleirene. Fra slutten av 1950-årene kom en del rom til Norge, og etter hvert fikk de norsk statsborgerskap.

I 1970- og 1980-årene gjennomførte staten og Oslo kommune en rekke særtiltak rettet mot problemer innenfor den norske rom-gruppen. Det ble for eksempel opprettet en egen barnehage og fritidsklubb for barn og unge som tilhørte rom-befolkningen. Videre ble det såkalte Sigøynerkontoret i Oslo opprettet i 1973. De viktigste oppgavene til Sigøynerkontoret var bosetting og praktisk hjelp i forbindelse med dette, i tillegg til at

man behandlet søknader om sosialhjelp og sørget for utbetaling av slik hjelp. Alle særtiltakene ble avvirket mot begynnelsen av 1990-årene, dels fordi de var kostbare, dels fordi en mente de ikke var vellykket.

De siste årene har det kommet en del rom til Norge som asylsøkere, i første rekke fra det tidligere Jugoslavia. Det finnes ingen oversikt over hvor stor gruppen er, ettersom alle asylsøkere bare blir registrert ut fra statsborgerskap.

1.6.4 Jødene

Det meste av materialet vi har om jøder i Norden i eldre tid, er lover og forordninger, de første alt fra 1436, med forbud mot sabbatsfeiring.

Det var aldri noen omfattende innvandring av jøder til Norge. Dette hadde både med myndighetenes politikk å gjøre, og med det forholdet at Norge ikke syntes spesielt attraktivt for jødisk bosetting. Kong Kristian 4. av Danmark-Norge ivret for å gi jødene tilgang til riket av hensyn til økonomien, men møtte geistlig motstand og nøyde seg med å la noen jøder slå seg ned i Schlesvig-Holstein fra 1620.

Utviklingen utover på 1600- og 1700-tallet bar preg av ambivalens overfor jødene. På den ene siden var lovgivningen restriktiv, på den andre siden gikk myndighetene langt i å gi leidebrev som ga noen jøder rett til å drive handel, særlig i perioder med krig, som krevde tilførsel av kapital.

Bestemmelsen om jødernes adgang til Norge sto i Kristian 5.s norske lov av 1687: "Ingen Jøde maa sig her i Riget indbegive eller sig finde lade, uden Kongens særdelis Lejdebrev under tusind Rixdalers Straf af hver Person, som uden forskrefven Lejdebrev betrædis."

Det generelle forbudet mot jøders adgang til Norge ble tolket strengere den første tiden etter løsrivelsen fra Danmark i 1814 enn under eneveldet. Grunnloven av 1814 ga innbyggerne rett til fri religionsutøvelse, men jødene var fremdeles utelukket fra adgang til riket. I 1830-årene ble "jødesaken" tatt opp offentlig på forskjellige måter. Først i 1851 oppnådde man det nødvendige flertallet i Stortinget for å kunne endre Grunnloven slik at jøder fikk reise inn og bosette seg i riket.

Ved folketellingen i 1865 var det bare 25 bekjennende jøder i Norge, i 1875 var tallet 34. De fleste av disse hadde flyttet inn fra Tyskland, Østerrike-Ungarn, Schlesvig-Holstein og Danmark. Fra omkring 1880 førte nasjonalisme og antisemittisme til forfølgninger i Øst-Europa. Det førte til stor utvandring av jøder, først og fremst til USA, men også til Norge. Særlig var tilflyttingen stor fra de baltiske landene. I 1920 hadde tallet på jøder i Norge vokst til om lag 1500.

Trondheim og Oslo har helt siden 1800-tallet vært tilholdssted for de fleste jødene her i landet. Jødene har for det meste drevet med handel, håndverk, industri og etter hvert ”frie yrker” (leger, tannleger, advokater m.v.).

Den annen verdenskrig ble en katastrofe for de norske jødene, som for jødene i en rekke europeiske land. I Norge var det bare et lite mindretall av dem som ble sendt til Tyskland, som overlevde. I alt 767 jøder ble deportert, mens om lag 1300 greide å flykte til Sverige. Om lag 750 jøder mistet livet, og 230 familier ble helt utryddet.

Ved folketellingen i 1946 ble det registrert bare 559 jøder i Norge, altså ca. ¼ av antallet ved krigsutbruddet. Det tok lang tid å bygge opp igjen det jødiske samfunnet i Norge etter krigen, men i dag nærmer antallet seg det samme nivået som det lå på før krigen.

1.6.5 Samene

Samene er den etniske gruppen som først kan knytte historien sin til Finnmark og Troms. Den samiske bosettingen blir regnet for å være eldre enn vår tidsregning, og samene regnes for å være urfolk i Norge. Ettersom denne rapporten ikke omfatter tiltak rettet mot samene, blir ikke samenes historie nærmere beskrevet her. Det vises til vedlagte oppfølgingsrapporter til ILO-konvensjon nr. 169 om urbefolkninger og stammefolk i selvstendige stater.

1.7 DEMOGRAFI

Folketallet i Norge pr. 01.01.2000 var 4 480 000. Innvandrerbefolkningen utgjorde 260 700 personer ved inngangen til 1999. Dette svarer til 5,9 prosent av den totale folkemengden. Av disse har totalt 20 prosent bakgrunn fra nordiske land, mens vel halvparten kommer fra land i tredje verden.

Det finnes ingen sikre overslag over hvor mange innbyggere som tilhører nasjonale minoriteter i Norge, siden det ikke føres statistikk på grunnlag av etnisk tilhørighet. Et mulig anslag er at det i dag er 10 000–15 000 kvener, 1 500–2 000 jøder, noen hundre skogfinner, 2 000–3 000 av romanifolket (taterne/de reisende) og 300–400 rom (sigøynere). Tallene stammer dels fra gruppene selv og dels fra forskere. Det må understrekes at tallene er upresise og at de gir uttrykk for hvor mange som kan tenkes å *regne seg som tilhørende* minoritetsgruppen, ikke hvor mange som behersker språket eller hvor mange som har slektsbakgrunn fra de aktuelle gruppene. Antall språkbrukere er lavere. Et annet usikkerhetsmoment er at mange ikke ønsker å tilkjennegi tilhørighet til minoritetsgruppen av frykt for diskriminering fra storsamfunnet, eller at de ikke er klar over sitt opphav. Særlig romanifolket (taterne/de reisende) hevder at anslaget ovenfor er altfor lavt på grunn av slike omstendigheter.

1.8 GENERELLE DATA 1999

I 1999 utgjorde Norges bruttonasjonalprodukt til markedspris 1 192 826 millioner NOK (endring i forhold til foregående år: + 0,9 %). Bruttonasjonalinntekten til markedspris utgjorde 1 180 541 millioner NOK og nettonasjonalinntekten utgjorde 988 658 millioner NOK. Bruttonasjonalprodukt og bruttonasjonalinntekt per innbygger var henholdsvis 267 328 NOK og 264 575 NOK.

DEL II

2. ARTIKKEL 1

Beskyttelsen av nasjonale minoriteter og av rettighetene og frihetene til personer som tilhører slike minoriteter, inngår som en integrert del av den internasjonale beskyttelsen av menneskerettighetene, og faller dermed innenfor rammen av internasjonalt samarbeid.

2.1 Relevante konvensjoner ratifisert av Norge

Norge er part i følgende konvensjoner som har relevans for beskyttelsen av nasjonale minoriteter:

- Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen
- Internasjonal konvensjon om sivile og politiske rettigheter
- Internasjonal konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter
- Internasjonal konvensjon om avskaffelse av alle former for rasediskriminering
- Konvensjonen om barnets rettigheter
- Den europeiske rammekonvensjonen om beskyttelse av nasjonale minoriteter
- Den europeiske pakten om regions- eller minoritetsspråk

2.2 Deltakelse i internasjonale og regionale fora

Norge har deltatt i følgende internasjonale og regionale fora der situasjonen til nasjonale minoriteter har vært et sentralt tema:

- FN's Generalforsamling
- FN's Menneskerettighetskommisjon
- OSSE's tilleggsmøte om Roma/Sinti
- Europarådets ekspertgruppe for Rom, MG-S-ROM
- Europarådets ekspertkomité for nasjonale minoriteter (DH-MIN)
- Fellesprogrammet "Nasjonale minoriteter i Europa"
- Østersjørådets temamøte om minoriteter
- Stabilitetspakten for Sørøst Europa, Internasjonal konferanse om interetniske relasjoner og minoriteter i Sørøst Europa.

2.3 Tilgang til rettssystemet og andre klageordninger

2.3.1 Tilgang til domstolene

Kravene for å reise sivil søksmål er generelle. Det finnes ingen særregler for etniske minoriteter.

Hovedvilkårene for å få brakt en sak inn for domstolene, finnes i lov av 13. august 1915 nr. 6 om rettergangsmåten for tvistemål (tvistemålsloven) § 54 som fastslår at enhver med *rettslig interesse* i å få avgjort en sak ved en domstol, kan reise søksmål. Kravet til rettslig interesse vil være oppfylt dersom en rettsavgjørelse har betydning for saksøkerens rettsstilling, f. eks. hvis en hevder at et offentlig vedtak er ugyldig som følge av usaklig forskjellsbehandling, eller i arbeidsrettsaker hvor det påberopes diskriminering.

Også ideelle organisasjoner har en viss adgang til å anlegge søksmål. For at en organisasjon skal ha adgang til å anlegge søksmål, må saken gjelde spørsmål som har relasjon til organisasjonens formål.

2.3.2 Klage over vedtak fra forvaltningen

Et enkeltvedtak kan påklages til det nærmeste overordnede organet til det organet som fattet vedtaket. Klageorganet kan overprøve alle sider av saken. Dersom klageorganet finner at vedtaket er fattet på bakgrunn av usaklig forskjellsbehandling, vil vedtaket normalt bli opphevet eller omgjort av klageorganet.

2.3.3 Klage til Stortingets ombudsmann for forvaltningen

Enhver som mener å ha blitt utsatt for urett fra den offentlige forvaltningens side, kan klage til Stortingets ombudsmann for forvaltningen (Sivilombudsmannen). Sivilombudsmannen er oppnevnt av Stortinget og kan ikke instrueres av forvaltningen. Heller ikke Stortinget kan instruere Sivilombudsmannen i enkeltsaker. Sivilombudsmannens sentrale oppgave er å sikre at det i den offentlige forvaltning ikke øves urett mot den enkelte borger. Han har ikke myndighet til å omgjøre vedtak, men kan rette kritikk mot det aktuelle organet eller den aktuelle tjenestemannen dersom han finner at det er grunnlag for det. Han kan også meddele påtalemyndigheten at han mener saken bør etterforskes. Sivilombudsmannens uttalelser blir normalt fulgt i praksis. Det påløper ingen saksomkostninger ved å klage til Sivilombudsmannen.

2.3.4 Rettshjelp

Dagens totale rettshjelpstilbud i Norge er omfattende, og dekkes av en rekke forskjellige ordninger. Sentral lovgivning om rettshjelp utenfor strafferettens område, finnes i rettshjelpsloven og i visse bestemmelser i forvaltningsloven. Rettshjelpsloven skiller mellom saker der rettshjelp innvilges etter en behovsprøving og de saker der det ikke foretas en behovsprøving.

I de saker hvor det ikke skal foretas behovsprøving har borgerne krav på fri rettshjelp uten hensyn til inntekt og formue. Dette gjelder i saker av særlig inngripende karakter, for eksempel der det offentlige vil bruke tvang mot en borger etter lov om sosiale tjenester eller lov om barnevernstjenester. I 1998 utgjorde saker uten behovsprøving litt over halvparten av det totale antall fri rettshjelpssaker.

I andre fri rettshjelpssaker skal det foretas en behovsprøving etter de økonomiske vilkår fastsatt i rettshjelpsloven med forskrifter. Inntektsgrensene pr. november 2000 for å få fri rettshjelp varierer fra kr 150 000,- til 170 000,- brutto, avhengig av forsørgeransvar. Søker må heller ikke ha en nettoformue på mer enn kr 100 000,-.

Når "særlige grunner" foreligger kan det innvilges fri rettshjelp etter rettshjelpsloven, selv om inntektsgrensene er overskredet. Rettslige problemer knyttet til kulturelle forhold av betydning for nasjonale minoriteter og urbefolkning har vært ansett å være slike "særlige forhold".

Personer som føler seg utsatt for etnisk diskriminering kan også få rettshjelp hos Senter mot etnisk diskriminering. Senter mot etnisk diskriminering er et frittstående statlig organ som jobber mot diskriminering på grunnlag av trosbekjennelse, hudfarge eller nasjonal eller etnisk opprinnelse. Senteret gir gratis rettshjelp til enkeltmennesker og arbeider for å dokumentere art og omfang av diskriminering i Norge. Senteret fører ikke saker for retten, men vil i prinsipielt viktige saker kunne dekke utgifter til advokat. Det henvises til pkt. 4.2 i denne rapporten for en nærmere beskrivelse av Senterets virksomhet.

2.3.5 Stortingets billighetserstatningsordning

Billighetserstatning fra Stortinget kan søkes av alle som uten skyld mener å ha lidd et tap, økonomisk eller ikke-økonomisk, som ikke kan bli dekket gjennom andre ordninger, som trygd, sosial stønad, forsikring eller erstatning på rettslig grunnlag. Søknader om billighetserstatning blir avgjort av Stortingets billighetserstatningsutvalg.

Ordningen med billighetserstatning er ment som en håndsrekning og kan komme den til gode som uten skyld har kommet spesielt uheldig ut sammenlignet med andre i samme situasjon. Billighetserstatning er således ikke noe man har krav på. Det finnes ingen formelle regler for bevilgning av billighetserstatning fra statskassen, og avgjørelser i billighetserstatningsutvalget kan ikke påklages.

Erstatningsspørsmålet blir avgjort ved en vurdering av hva som er rimelig i hvert enkelt tilfelle. Ved denne vurderingen blir det lagt avgjørende vekt på om det offentlige er å klandre for det tapet som har oppstått. De mest vanlige tilfellene der det blir gitt billighetserstatning, er der personer enten har fått mangelfull skolegang, har vært utsatt for feilbehandling i helsevesenet eller har vært utsatt for feilvurderinger i forbindelse med omsorgsovertakelse av barn. I mange tilfeller har personer som blir regnet til romanifolket (taterne/de reisende) fått billighetserstatning for slike overgrep. Det er i dag fast praksis at personer med bakgrunn fra romanifolket som har fått mangelfull skolegang, blir tilkjent 60 000 kroner i billighetserstatning.

3. ARTIKKEL 3

1. Enhver person som tilhører en nasjonal minoritet, skal ha rett til fritt å velge å bli behandlet eller ikke å bli behandlet som sådan, og det skal ikke oppstå noen ulempe som følge av dette valg eller av utøvelsen av de rettigheter som er knyttet til dette valg.
2. Personer som tilhører nasjonale minoriteter, kan utøve rettighetene og nyte godt av frihetene som følger av de prinsipper som er nedfelt i denne Rammekonvensjon såvel individuelt som i fellesskap med andre.

3.1 Artikkel 3 nr. 1 og 2

Politikken overfor de nasjonale minoritetene i Norge er basert på prinsippet om selvidentifisering, det vil si at personene det gjelder selv må avgjøre om de vil bli behandlet som tilhørende en nasjonal minoritet eller ikke. Dette har myndighetene uttalt eksplisitt i stortingsmeldingen om nasjonale minoriteter. Politikken er heller ikke utformet slik at det kan oppstå noen ulempe som følge av dette valget eller av utøvelsen av de rettighetene som er knyttet til det.

I Norge forstår vi begrepet ”nasjonale minoriteter” som minoriteter med langvarig tilknytning til landet. Minoritetsgruppene må være i mindretall og ha en ikke-dominerende stilling i samfunnet. De må videre ha etniske, språklige, kulturelle og/eller religiøse særtrekk som gjør at de i vesentlig grad er ulike resten av befolkningen i Norge. I tillegg må personene det dreier seg om ha en felles vilje til å opprettholde og utvikle egen identitet.

Det er ikke avklart hva ”langvarig tilknytning” betyr, men norske myndigheter har sett hen til at det i internasjonale sammenhenger har vært antydning om at gruppene må kunne vise til minimum 100 års tilknytning til den aktuelle staten. Nyere innvandrergupper anses således ikke for å være nasjonale minoriteter i Norge. Bildet nyanseres imidlertid når det kommer innvandrere til Norge som har bakgrunn fra de samme gruppene som i Norge har fått status som nasjonale minoriteter. Slike innvandrere vil kunne omfattes av tiltak som er utformet for den nasjonale minoriteten (for eksempel språkopplæring), selv om den enkelte innvandreren ikke har langvarig tilknytning til landet.

For at en minoritetsgruppe skal anses å utgjøre en nasjonal minoritet i Norge, blir det normalt også regnet som et krav at alle eller de fleste i minoritetsgruppen har norsk statsborgerskap. Kravet om statsborgerskap er imidlertid ikke til hinder for at en nasjonal minoritet vil kunne omfatte enkeltpersoner som har fått oppholdstillatelse i Norge, men ennå ikke er norske statsborgere.

Begrepet ”nasjonal minoritet” er ikke brukt i norsk lovgivning. Det finnes således ikke noen legaldefinisjon av begrepet eller noen fortegnelse over hvilke grupper som regnes som nasjonale minoriteter i norsk lovgivning.

Da Norge ratifiserte Europarådets rammekonvensjon om beskyttelse av nasjonale minoriteter, valgte staten ikke å avgi en erklæring om hvilke grupper som ble ansett som omfattet av konvensjonen. En grunn til dette var at en slik erklæring kunne bli ansett som en begrensning av konvensjonens anvendelsesområde, samt at en slik erklæring ville kunne vekke utilsiktede reaksjoner blant personer som tilhørte de aktuelle gruppene. Det norske Sametinget ga under ratifikasjonsforberedelsene klart uttrykk for at samene ikke ønsket å bli inkludert i en eventuell erklæring, siden de heller ønsker å ivareta sin status som urfolk og verne om den styrkede rettsstilling som er oppnådd for urfolk gjennom ILO-konvensjon nr. 169. Enkelte organisasjoner fra romanifolket (taterne/de reisende) ønsket heller ikke å bli "erklært" som nasjonal minoritet.

I St. prp. nr. 80 (1997–1998) Om samtykke til ratifikasjon av Europarådets rammekonvensjon av 1. februar 1995 om beskyttelse av nasjonale minoriteter konkluderte myndighetene med at samer, kvener, skogfinner, romanifolket (taterne/de reisende), rom og jøder oppfyller kriteriene for "nasjonale minoriteter", og at disse gruppene derfor er omfattet av konvensjonens virkeområde. Som nevnt ovenfor ønsker ikke Sametinget at samene blir omfattet av statens politikk overfor nasjonale minoriteter, noe som gjenspeiles i stortingsmeldingen om politikken overfor nasjonale minoriteter. Det henvises til pkt. 1.6 og 1.7 for informasjon om antall og geografisk tilhørighet for disse gruppene.

3.2 Registrering av demografisk data

Finansdepartementet ved Skattedirektoratet er det forvaltningsorganet som har ansvar for det sentrale folkeregisteret. Innsamlingen av demografisk data skjer ved de statlige lokale folkeregistrene, som videresender disse til det sentrale folkeregisteret.

Det sentrale folkeregisteret består av alle tildelte fødselsnummer. Registeret kan dessuten inneholde følgende opplysninger knyttet til det enkelte fødselsnummer: Navn, fødested, sivilstand, adresse, familienummer, personkode, fars/mors/ektefelles/barns fødselsnummer, foreldreansvar, arbeidsgiver, yrke, tilhørighet til Den norske kirke, statsborgerskap, arbeidstillatelse, oppholdstillatelse, registreringsstatus (skattepliktig, bosatt, utvandret, forsvunnet mv.), fradømt stemmerett, umyndiggjørelse og verge.

I tilknytning til folkeregisteret føres også et eget samemanntall. For å ha stemmerett ved valg til Sametinget, er det et vilkår at man står innført i dette manntallet.

Bestemmelser om samemanntallet finnes i lov av 12. juni 1987 nr. 56 om Sametinget og andre samiske rettsforhold (sameloven) § 2-6.

Registrering i samemanntallet skjer på frivillig basis. Ut over samemanntallet fører norske myndigheter i dag ingen registre basert på etnisk tilhørighet. Det finnes imidlertid eksempler på at staten tidligere førte registre som inneholdt slike ømtålige opplysninger ("Åndssvakeregisteret" og Kriminalpolitisenalens "Taterregister"). Disse registrene oppbevares i dag i Riksarkivet, som er det forvaltningsorganet som har

ansvaret for arkivene etter den statlige sentraladministrasjonen. Registrene er underlagt strenge innsynsregler. Registrene vil verken bli slettet eller anonymisert, fordi man i så fall ville slettet eventuell dokumentasjon på overgrep som har funnet sted. Dette er i tråd med ønskene fra Romanifolkets landsforening, som er en av de frivillige organisasjonene som organiserer romanifolket (taterne/de reisende).

4. ARTIKKEL 4

1. Partene forplikter seg til å garantere for personer som tilhører nasjonale minoriteter retten til likhet for loven og til lik beskyttelse av loven. I denne forbindelse skal enhver diskriminering basert på tilhørighet til en nasjonal minoritet være forbudt.
2. Partene forplikter seg til der det er nødvendig å treffe egnede tiltak for å fremme full og effektiv likestilling mellom personer som tilhører en nasjonal minoritet og dem som tilhører majoriteten, på alle områder av det økonomiske, sosiale, politiske og kulturelle liv. I denne forbindelse skal de ta behørig hensyn til de særegne forhold som gjelder for de personer som tilhører nasjonale minoriteter.
3. De tiltak som treffes i samsvar med paragraf 2, skal ikke betraktes som diskriminerende handlinger.

4.1 Artikkel 4 nr. 1

Statens politikk overfor nasjonale minoriteter er basert på prinsippene om likebehandling og ikke-diskriminering. Dette er grunnleggende prinsipper i Verdenserklæringen for menneskerettigheter og i internasjonale menneskerettighetskonvensjoner.

Det er et overordnet mål for regjeringen at alle som bor i Norge, uansett hvilken bakgrunn de måtte ha, skal ha reelt like muligheter, like rettigheter og like plikter til å delta i alle deler av samfunnet og til å bruke sine egne ressurser.

Likevel opplever nasjonale minoriteter fremdeles diskriminering, selv om den kan arte seg ulikt fra gruppe til gruppe. Rapporter fra de nasjonale minoritetenes organisasjoner og fra Senter mot etnisk diskriminering (se pkt. 4.2), viser at diskriminering blir opplevd som et problem for personer som tilhører de nasjonale minoritetene. Det gjelder både i kontakt med det offentlige og på det private området. Nasjonale minoriteter opplever mobbing og trakassering i skolen og ellers i hverdagen. Til dels er det tale om åpenlys diskriminering, der sterke, negative holdninger kommer til uttrykk.

Senter mot etnisk diskriminering har blant annet hjulpet til i saker der familier med tilknytning til rom og romanifolket har blitt diskriminert ved at de har blitt bortvist fra campingplasser uten saklig grunn. Senteret rapporterer også om eksempler på at en søknad om lån trolig har blitt avvist på bakgrunn av den etniske opprinnelsen til lånsøkeren. Andre forespørsler senteret har fått gjelder sosialtjenesten, helsevesenet og politiet.

Det finnes i dag enkelte bestemmelser som fastsetter forbud mot etnisk diskriminering på avgrensede saksområder. Det er likevel sjelden at disse bestemmelsene blir prøvet for domstolene. De gruppene som bestemmelsene skal beskytte, opplever i liten grad at de har et reelt vern mot diskriminering.

Ikke-diskrimineringsprinsippet, slik det er nedfelt i Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen og de to FN-konvensjonene om henholdsvis sivile og politiske og økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter, er en del av norsk rett da disse konvensjonene er gjort til en del av norsk lovgivning gjennom Menneskerettsloven av 21. mai 1999. Ut over dette inneholder ikke norsk lovgivning generelle bestemmelser som forbyr diskriminering på grunnlag av rase eller etnisk opprinnelse, verken i Grunnloven eller lovverket ellers.

De alminnelige forvaltningsrettslige prinsipper om likebehandling og forbudet mot usaklig forskjellsbehandling gjelder for all offentlig virksomhet, enten den er statlig eller kommunal. Hensynet til saklig begrunnelse tilsier i mange tilfeller at det ikke skal tas hensyn til slike personlige kjennetegn ved en part som for eksempel kjønn, rase, religion, politisk holdning, medlemskap i en organisasjon eller lignende.

Lov av 4. februar 1977 nr. 4 om arbeidervern og arbeidsmiljø mv (arbeidsmiljøloven) § 55 a fastsetter et forbud mot å behandle søkerne ulikt ved ansettelse på grunn "av rase, hudfarge nasjonal eller etnisk opprinnelse eller homofil legning eller homofil samlivsform". Med "ulik behandling" mener en her en handling som uten saklig grunn direkte eller indirekte stiller personer ulikt på disse grunnlagene. Paragraf 60 i den samme loven slår fast at det gjelder et krav om saklig begrunnelse ved oppsigelse av et arbeidsforhold.

Et tilsvarende krav til saklig begrunnelse følger av en rekke andre lover der likhetsprinsippet ligger til grunn. Eksempler på slike lover er lov av 26. mars 1999 nr. 17 om husleieavtaler (husleieloven), lov av 4. februar 1960 nr. 2 om borettslag, lov av 4. februar 1960 nr. 1 om boligbyggelag og lov av 23. mai 1997 nr. 31 om eierseksjoner.

Straffeloven, lov av 22. mai 1902 nr. 10, har bestemmelser som skal beskytte borgerne mot rasistiske ytringer, rasistisk motiverte handlinger og diskriminering. Disse vil også ha virkning for personer som tilhører en nasjonal minoritet. Brudd på straffeloven kan føre til fengselsstraff og/eller bøter.

Straffeloven § 135 a forbyr offentlige ytringer som truer, håner eller utsetter noen for hat, forfølgelse eller ringeakt på grunn av trosbekjennelse, rase, hudfarge eller nasjonal eller etnisk opprinnelse. Videre vil rasistisk motivering kunne være et straffeskjerpene moment, for eksempel ved legemskrenkelse (jf. straffeloven § 232). Straffeloven § 292 fastsetter at det skal legges vekt på om et skadeverk er rasistisk motivert ved vurderingen av om et skadeverk er grovt.

Straffeloven § 330 inneholder et generelt forbud mot å stifte eller delta i foreninger som enten er forbudt ved lov eller som har som formål å utøve eller oppmuntre til straffbare handlinger. Denne bestemmelsen kan også anvendes ved rasistisk motivert kriminalitet. Straffeloven § 104 a gjør det straffbart å danne eller delta i en privat organisasjon av militær karakter, eller å støtte en slik organisasjon.

Straffeloven § 349 a første ledd setter forbud mot i arbeidsmessig eller lignende virksomhet å nekte en person varer eller tjenester på de vilkår som gjelder for andre, på bakgrunn av vedkommendes trosbekjennelse, rase, hudfarge eller nasjonale eller etniske opprinnelse. Bestemmelsene gjelder bare for diskriminering i «erhvervsvirksomhet», dvs. at private forhold ikke blir rammet. Videre rammer bestemmelsene bare nekting av «varer eller tjenester», dvs. at bolig- og arbeidsforhold normalt vil falle utenfor denne bestemmelsen. Formidling av bolig og arbeid vil likevel bli sett på som «tjenester» og blir rammet av bestemmelsen dersom en selv diskriminerer i formidlingstjenesten. Ren formidling av et diskriminerende produkt blir likevel neppe rammet dersom selve formidlingstjenesten foregår på en ikke-diskriminerende måte. Det vises her til høyesterettsdom av 27. august 1999, der Høyesterett kom til at det ikke var hjemmel for å straffe en formidler av utleieboliger, selv om enkelte av utleierne var klart diskriminerende i sine krav til leietakere.

Etter straffeloven § 349 a andre ledd blir den straffet som på grunn av en persons trosbekjennelse, rase, hudfarge eller nasjonale eller etniske opprinnelse nekter personen tilgang til *offentlig* forestilling, oppvisning eller annen offentlig sammenkomst på de vilkår som gjelder for andre. En sammenkomst er offentlig når det er adgang for allmennheten mot eller uten betaling.

4.2 Artikkel 4 nr. 2

Regjeringen understreker at staten har et særskilt ansvar å sikre at det blir iverksatt tiltak for å sikre likebehandling og motvirke diskriminering. Handlingsplan mot rasisme og diskriminering (1998-2001) danner grunnlaget for den politikken regjeringen har på området. Handlingsplanen fastsetter ulike tiltak for å motvirke rasisme og diskriminering. Tiltakene er rettet mot rettsapparatet, arbeidsmarkedet, boligmarkedet, skolen, nøkkelsektorer i forvaltningen, grunn- og videreutdanning for visse yrkesgrupper og mot aktiviteter i lokalmiljøet.

Senter mot etnisk diskriminering ble offisielt åpnet i februar 1999 og skal virke i en prøveperiode frem til utgangen av 2002. Senteret har som formål å sikre vernet mot etnisk diskriminering. Senteret har som hovedoppgave å gi rettshjelp i saker om diskriminering på grunnlag av trosbekjennelse, rase, hudfarge og nasjonal eller etnisk opprinnelse og å dokumentere og overvåke situasjonen når det gjelder art og omfang av denne typen diskriminering.

Siden opprettelsen har senteret gitt ut to rapporter om etnisk diskriminering i Norge (november 1999 og oktober 2000). Rapportene gir oss kunnskap om hvilke former for

diskriminering som finnes og synliggjør at det er et stort behov for rettshjelp i slike saker.

Virksomheten til Senter mot etnisk diskriminering er landsomfattende. For å sikre at målgruppene har god kjennskap til virksomheten, har senteret lagt vekt på å opprette en dialog med representanter for minoritetsorganisasjonene. I den anledning har senteret hatt møter med organisasjoner for jøder, kvener, rom (sigøynere), romanifolket (taterne/de reisende) og skogfinner. Det er iverksatt en løpende evaluering av virksomheten ved senteret i prøveperioden.

I mars 2000 nedsatte Kongen i statsråd et lovutvalg som skal utrede en lov mot etnisk diskriminering. Utvalget skal levere sin utredning til Kommunal- og regionaldepartementet. Utvalgets oppdrag er å utrede hvordan den rettslige beskyttelsen mot etnisk diskriminering kan styrkes og fremlegge forslag til lov mot etnisk diskriminering. Utvalget skal vurdere hvilke sanksjoner som kan være aktuelle, ulike måter å sikre et effektivt håndhevingssystem og rollen til Senter mot etnisk diskriminering ved håndheving av loven. I tillegg skal utvalget vurdere hvordan FN's rasediskrimineringskonvensjon (ICERD) kan innarbeides i norsk rett.

Regjeringen legger stor vekt på det internasjonale arbeidet mot rasisme og diskriminering, og vil i samarbeid med de frivillige organisasjonene delta aktivt i prosessen frem mot FNs verdenskonferanse mot rasisme i 2001 (se pkt. 6.1.4, siste avsnitt).

Myndighetenes øvrige tiltak for å fremme full og effektiv likestilling mellom personer som tilhører en nasjonal minoritet og dem som tilhører majoriteten, på alle områder av det økonomiske, sosiale, politiske og kulturelle liv, omtales under de følgende artiklene i denne rapporten.

4.3 Artikkel 4 nr. 3

Positive særtiltak som skal sikre alle, uansett bakgrunn, like muligheter til å delta i samfunnet, betraktes ikke som diskriminerende handlinger av norske myndigheter. Slike tiltak rammes heller ikke av lovbestemmelsene eller prinsippene som er nevnt ovenfor under pkt. 4.1.

5. ARTIKKEL 5

1. Partene forplikter seg til å fremme de forutsetninger som er nødvendige for at personer som tilhører nasjonale minoriteter, kan bevare og utvikle sin kultur, samt bevare de grunnleggende bestanddelene av sin identitet, det vil si deres religion, språk, tradisjoner og kulturarv.
2. Uten at tiltak truffet i henhold til deres generelle integrasjonspolitikker derved berøres, skal Partene avstå fra politikk eller praksis som tar sikte på å assimilere personer som tilhører

nasjonale minoriteter mot deres vilje, og beskytte disse personene mot enhver handling som tar sikte på slik assimilasjon.

5.1 Artikkel 5 nr. 1

I stortingsmeldningen om politikken overfor nasjonale minoriteter uttaler regjeringen at den vil arbeide for et samfunn som fremmer de forutsetningene som er nødvendige for at personer som tilhører minoriteter skal kunne uttrykke, opprettholde og videreutvikle sin identitet, både innenfor sin egen gruppe og i møte med resten av samfunnet. Regjeringen uttaler videre at de nasjonale minoritetenes kulturarv er en del av den norske kulturarven, og at Norge derfor har et særskilt ansvar for å bevare kulturarven og de kulturelle tradisjonene til minoritetene.

Regjeringen legger til grunn at en del av behovene til de nasjonale minoritetene bare kan bli møtt gjennom særtiltak overfor gruppene, for eksempel etablering av egne kulturinstitusjoner for de enkelte folkegruppene. Det er likevel et mål for regjeringen at behovene til minoritetene så langt det er mulig skal bli møtt innenfor de generelle ordningene, for eksempel ved å tilpasse de generelle ordningene slik at de nasjonale minoritetene også kan dra nytte av dem. Ved slik tilpasning ser regjeringen det som avgjørende at den aktuelle minoriteten er premissleverandør og at tiltaket inngår i gruppens innsats for å opprettholde og styrke sin egen kultur.

Regjeringens arbeid for å fremme disse forutsetningene beskrives under de følgende artiklene i denne rapporten.

5.1.1 Religion

Norge har fra gammelt av en statskirkeordning. Dette er nedfelt i Grunnlovens § 2, hvor det står at "Den evangelisk-lutherske Religion forbliver Statens offentlige Religion". Den samme grunnlovsbestemmelsen slår fast at alle innbyggere i Norge har rett til fri religionsutøvelse. For en nærmere beskrivelse av religionsfriheten henvises til pkt. 8 i denne rapporten.

Det finnes ingen fortegnelse eller liste over anerkjente religioner i norsk lovgivning.

5.1.2 Språk

Norge har to offisielle språk: Samisk og norsk. At samisk er et offisielt språk er fastslått i lov av 12. juni 1987 nr. 56 om Sametinget og andre samiske rettsforhold § 1-5. De nasjonale minoritetenes rett til å bruke sitt eget språk blir beskrevet under pkt. 10 i denne rapporten.

5.1.3 Tradisjoner og kulturarv

Kulturpolitikken overfor de nasjonale minoritetene er en sammensatt oppgave der løsningene varierer avhengig av behovene til den enkelte minoriteten. Myndighetenes tiltak på området består dels av kulturverntiltak av varig art og dels av prosjekttrettede kulturtiltak av kortsiktig karakter.

5.1.3.1 *Kulturvern*

Arkivene, bibliotekene og museene i Norge har et ansvar for å avspeile et historisk og kulturelt mangfold. Det er avgjørende at disse kulturarvsinstitusjonene har eller kan skaffe materiale og tjenester som er relevante for de enkelte brukerne, blant annet de nasjonale minoritetene. Det er likevel på det rene at de fleste institusjonene og det materialet de forvalter, representerer ulike sider ved det norske majoritetssamfunnet. Det er et behov for ekstra satsing for å gi mangfoldet i kulturbakgrunn i det moderne norske samfunnet en tydeligere plass på kulturfeltet. I *St. meld. nr. 22 (1999–2000) Kjelder til kunnskap og oppleving – Om arkiv, bibliotek og museum i ei IKT-tid og om bygningsmessige rammevilkår på kulturområdet* er en sterkere markering av denne dimensjonen i norsk kulturarv satt som et mål.

5.1.3.2 *Investeringsstøtte til kulturbygg mv.*

Ansvarsmuseet for kvenkultur i Norge (Vadsø museum – Ruija kvenmuseum) mottok 516 000 kroner i statsstøtte i 2000. Over Kulturdepartementets budsjett blir det i tillegg bevilget statlig driftstilskudd til Kvæntunet, som skal bli et senter for kvensk språk og kultur. I 2000 utgjorde tilskuddet 758 000 kroner. Virksomheten ved Kvæntunet gjelder dokumentasjon, opprettholdelse og utvikling av kvensk språk, med hovedvekt på lingvistikk. Institusjonen skal ellers arbeide med kulturarrangementer og kultursamarbeid. Regjeringen har uttalt i stortingsmeldingen om politikken overfor nasjonale minoriteter at den vil forsøke å medvirke til at Kvæntunet-prosjektet blir gjennomført. Nordreisa kommune har også planer om å etablere et kvenkultursenter som skal dokumentere og formidle kvensk kultur og tradisjon, særlig i Troms fylke.

Et tidligere helt forsømt område er romanifolket (taterne/de reisende) og deres kulturhistorie i Norge. Glomdalsmuseet på Elverum har arbeidet med planer om å etablere et permanent kulturhistorisk dokumentasjons- og formidlingssenter for taterkulturen som en ny avdeling ved museet. Satsingen på taterkulturen er fra Kulturdepartementets side sterkt bundet opp mot prosjektet ved Glomdalsmuseet, og staten har gjennom flere år ytt prosjektstøtte til dette tiltaket. Den planlagte utstillingen skal fokusere på romanifolkets historie og kultur, mens en mindre del av utstillingen vil dreie seg om storsamfunnets holdninger til og tiltak overfor denne minoriteten. Museet vil få frem hva en minoritet er, og medvirke til økt bevissthet om overgrep og undertrykking og økt toleranse og forståelse for det som er annerledes. I stortingsmeldingen om politikken overfor nasjonale minoriteter foreslår regjeringen at det blir bevilget midler til investeringer og drift ved Glomdalsmuseet med sikte på

byggestart i 2002. Regjeringen ønsker med dette å bøte på den uretten som har vært gjort overfor romanifolket opp gjennom historien.

Prosjektene *Kvæntunet* og den nye avdelingen på *Glomdalsmuseet* er blant annet kjennetegnet av at de nasjonale minoritetene selv er aktive pådrivere og premissleverandører i planleggingsarbeidet og at tiltaket inngår i gruppenes innsats for å bevare og styrke sin egen kultur.

I tillegg til *Kvæntunet* og *Glomdalsmuseet* har *Gruetunet museum* på Finnskogen fått 265 000 kroner over Kulturdepartementets budsjett i 2000. Videre har *Levanger museum* fått 120 000 kroner i statlig støtte til kjøp av et verneverdig hus som tilhørte en familie av romanifolket.

Den jødiske minoriteten fikk 150 millioner kroner i 1999 til sikring av jødisk kultur og fremtid i Norge, som et historisk og moralsk oppgjør for den økonomiske likvidasjonen av den jødiske minoriteten under den annen verdenskrig (det såkalte jødebooppgjøret). Oppgjøret favner videre enn et rent økonomisk oppgjør på grunnlag av inndratt jødisk eiendom under krigen. Beløpet ble utbetalt til de mosaiske trossamfunnene i Norge, som avgjør hvordan pengene skal brukes. Som en del av den kollektive delen av jødebooppgjøret ble det bevilget 40 millioner kroner til å etablere et senter for studier av Holocaust og religiøse minoriteter i Norge. Formålet med et slikt senter skal være å bygge opp kompetanse i Norge om Holocaust generelt og spesifikt om det norske kapittel i historien om Holocaust, og dessuten å skape grunnlag for bred kunnskap om livssynsminoriteters historie, livssyn, tradisjoner, kultur og stilling i det norske samfunnet. Opprettelse av senteret er for tiden under forberedelse.

Under Kulturdepartementets budsjett blir det bevilget midler til tilskuddsordninger for lokale, regionale og nasjonale kulturbygg. Innenfor rammene av disse ordningene kan en søke om støtte til oppføring av nybygg og ombygging av eksisterende bygninger for kulturtiltak for minoriteter. Kulturhusene skal gi rom for kulturell virksomhet av forskjellig slag, som møte- og forsamlingsvirksomhet, egenaktivitet og formidling av kunst og kultur. Lokalene må være planlagt ut fra hva slags behov de ulike gruppene i lokalmiljøet har, og være egnet for ulike kulturaktiviteter. I områder av landet der for eksempel samene utgjør en stor del av befolkningen, vil de lokale kulturbyggene i særlig grad legge til rette for og bli brukt til samiske kulturaktiviteter. Slike vurderinger kan legges til grunn i områder der de nasjonale minoritetene er sterkt representert.

5.1.3.3 *Andre kulturtiltak*

En rekke kulturtiltak innrettet mot de nasjonale minoritetene er av kortsiktig karakter og avspeiler så vel mangfold som vekslende behov. De er i hovedsak prosjektrettet. Både Kulturdepartementet og Norsk kulturråd har ved flere anledninger støttet kulturtiltak for de nasjonale minoritetene. Norsk kulturråd er et rådgivende organ for nasjonale kulturelle anliggender. Kulturrådet forvalter blant annet Norsk kulturfond. Rådet fordeler fondets midler ut fra faglig og kunstnerisk skjønn i samsvar med fondets

formål og de generelle kulturpolitiske prioriteringene som regjeringen og Stortinget fastsetter. Rådet er administrert og finansiert av Kulturdepartementet.

Støtte til prosjektrettede kulturtiltak for og i regi av de nasjonale minoritetene inngår som en del av Norsk kulturråds regulære virksomhet. Rådet vil med andre ord kunne vurdere støtte til prosjekter og tiltak som gjelder kulturvern, håndverkstradisjoner, musikk, scenekunst og informasjonsbrosjyrer. Kunstnere med minoritetsbakgrunn blir vurdert på linje med andre kunstnere.

Norsk kulturråd hadde i perioden 1998–2000 et eget program for kunst og det flerkulturelle samfunnet – ”Mosaikk”. Programmets formål var å fremme tverrkulturelle uttrykk, herunder innvandrerkultur og minoritetskultur. I løpet av prosjektperioden ble det lagt stadig større vekt på minoritetsdimensjonen, og flere av de nasjonale minoritetene har søkt og mottatt støtte. Norsk kulturråd planlegger å videreføre en lignende ordning for å fremme tverrkulturelle uttrykk også i 2001.

Kulturvernprogrammet er Norsk kulturråds avsetning til å verne den norske kulturarven og gjøre den tilgjengelig for flest mulig. Både museumstiltak og oppgaver utenfor museenes ansvarsområde kan få støtte. De nasjonale minoritetenes kulturarv blir vurdert på lik linje med annen norsk kulturarv, og flere organisasjoner med basis i en nasjonal minoritet har mottatt støtte til kulturprosjekter gjennom dette programmet. Det er for eksempel gitt støtte til innsamling av eldre kvensk kulturmateriale, dokumentasjon av sanger til romanifolket, informasjonsbrosjyre om kulturen til romanifolket, sigøynerfestival og en turné med fremføring av jødisk tradisjonsmusikk.

Norsk kulturråd har opp gjennom 1990-årene mottatt søknader fra Norske Kveners Forbund om tilskudd til arrangementer og tiltak som har ligget innenfor rådets ansvarsområde for litteratur, musikk og andre kunst- og kulturformål. Rådet har sett med stor velvilje på disse søknadene og prioritert dem.

Rådet har også prioritert søknader fra Romanifolkets landsforening. Det har bevilget midler over kulturvernkapitlet til innsamling og registrering av gjenstander med tanke på å bygge opp en representativ samling ved Glomdalsmuseet, og til to musikkinnstillingsprosjekter med senere cd-produksjon.

5.1.3.4 Bibliotek

Det blir gitt en årlig bevilgning på 500 000 kroner til et finsk bibliotek forankret i Vadsø bibliotek/Finmark fylkesbibliotek. Etter avtale med staten skal biblioteket fungere som sentralbibliotek for finskspråklig litteratur i Norge. Det skal yte tjenester til kvensk- og finsktalende personer som bor i Norge. Samlingen omfatter skjønn- og faglitteratur for barn, ungdom og voksne, og var i 1997 på drøyt 11 000 bind. Tallet på biblioteker som ønsker tilsendt finskspråklige bøker til utlån, har økt de senere årene. Finmark fylkesbibliotek er nå kommet på Internett med presentasjon av finsksamlingen, lenker til aktuelle finske nettsteder og søkbar mediesamling.

5.2 Artikkel 5 nr. 2

5.2.1 Norsk integreringspolitikk

Norske myndigheter tar sterk avstand fra politikk eller praksis som tar sikte på å assimilere personer som tilhører nasjonale minoriteter mot deres vilje. I stortingsmeldingen om politikken overfor nasjonale minoriteter beklager regjeringen tidligere tiders fornorskningpolitikk og ber på statens vegne om unnskyldning for den måten minoritetene ble behandlet på. Myndighetene beskytter videre personer som tilhører nasjonale minoriteter mot handlinger som tar sikte på slik assimilasjon, gjennom lovgivningen nevnt under pkt. 4.1 og rettshåndhevelsesapparatet. Norge har ingen lovgivning som særlig vedrører generell integreringspolitikk.

Regjeringens integreringspolitikk er redegjort for i St. meld. nr. 17 (1996-1997) Om innvandring og det flerkulturelle Norge. Politikken har blant annet som utgangspunkt:

- Kulturelt mangfold er berikende og en styrke for fellesskapet.
- Det må legges til rette for åpenhet og dialog, samhandling og nyskaping.
- Rasisme og diskriminering er i strid med våre grunnleggende verdier og må motarbeides aktivt.
- Innenfor rammen av norsk lov og grunnleggende menneskerettigheter har alle innbyggere rett til å hevde sine verdier, følge kulturelle tradisjoner og praktisere sin tro.
- Alle, uansett bakgrunn, skal ha like muligheter, rettigheter og plikter til å delta i samfunnet og bruke sine ressurser.
- Sosiale forskjeller skal motvirkes.
- Særtiltak er nødvendig på noen områder for å dekke særlige behov eller fordi det er i fellesskapets interesse.
- Alle tiltak skal være like tilgjengelige for kvinner som for menn.

5.2.2 Statlig infrastruktur for integreringspolitikk

Kommunal- og regionaldepartementet har samordningsansvaret for statlig integreringspolitikk i Norge. Departementet har også samordningsansvaret for politikk som særlig vedkommer de nasjonale minoritetene. Dette innebærer at departementet har ansvar for å påse at politikken på ulike områder bygger på prinsippene om likeverd og ikke-diskriminering, og at tiltak er i tråd med internasjonale plikter.

Prinsippet om sektoransvar for departementene gjelder imidlertid på alle fagområder, for eksempel kultur, utdanning og helse. Sektoransvarsprinsippet innebærer at fagmyndighetene på ulike sektorer og forvaltningsnivå har ansvaret for alle grupper av befolkningen på sine områder, også for personer som hører til nasjonale minoriteter.

6. ARTIKKEL 6

1. Partene skal fremme en ånd av toleranse og tverrkulturell dialog og treffe effektive tiltak for å fremme gjensidig respekt og forståelse og samarbeid mellom alle personer som bor på deres territorium, uansett disse personers etniske, kulturelle, språklige eller religiøse identitet, særlig på områdene utdanning, kultur og media.
2. Partene forplikter seg til å treffe egnede tiltak for å beskytte personer som kan utsettes for diskriminerende, fiendtlige eller voldelige handlinger, eller trusler om dette, som følge av deres etniske, kulturelle, språklige eller religiøse identitet.

6.1 Artikkel 6 nr. 1

Toleranse, dialog og samhandling mellom ulike befolkningsgrupper er viktig for å unngå at det dannes fiendebilder og for å forebygge konflikter. Tverrkulturell dialog er videre en forutsetning for å få full nytte av det varierte erfarings- og kunnskapsgrunnlaget som ligger i et kulturelt mangfoldig samfunn. Det er derfor et mål for regjeringen å stimulere til gjensidig toleranse, respekt og tverrkulturell dialog.

Norsk integreringspolitikk er for det meste utformet med tanke på innvandrerbefolkning som har kommet til landet de siste 30 årene. De nasjonale minoritetene er først blitt satt på den politiske dagsorden i senere tid. Som det fremgår av pkt. 1.7, utgjør i tillegg innvandrerbefolkningen en betraktelig større gruppe enn de nasjonale minoritetene. På bakgrunn av dette vil beskrivelsen nedenfor i stor grad dreie seg om nyere innvandrergrupper.

6.1.1 Holdninger i samfunnet

Myndighetenes forhold til minoriteter med annen etnisk bakgrunn enn norsk var i utgangspunktet påvirket av forestillingen om at Norge som nasjonalstat ideelt sett skulle bestå av ett folk med felles historie, språk, tro og kultur. I løpet av 1900-tallet har imidlertid forholdet til innvandrere, nasjonale minoriteter og kulturelt mangfold endret seg mye, og fra 1970-årene har myndighetene ført en politikk med sikte på integrering, likestilling og deltakelse for innvandrere.

Statistisk sentralbyrå måler hvert år folks holdninger til innvandrere og innvandringspolitikk. Selv om undersøkelsen dreier seg om innvandrere, kan den likevel si noe generelt om hvilke holdninger som finnes i samfunnet overfor personer med annen etnisk, kulturell, språklig eller religiøs identitet. Undersøkelsen viser at holdningene til innvandring og innvandringspolitikken gjennomgående er blitt noe mer positive gjennom 1990-tallet. Likevel opplever både innvandrere og nasjonale minoriteter fortsatt å bli diskriminert i dagens samfunn (se nærmere under pkt 4.1 i denne rapporten).

6.1.2 Mediernes rolle

Media er samfunnets viktigste informasjonskilde og har derfor et ansvar for utviklingen av majoritetens holdninger. Enkelte personer fra romanifolket (taterne/de reisende) har uttalt at de har opplevd at deres minoritetsgruppe har fått en negativ fremstilling i noen aviser. Norske kveners forbund fremholder at de har dårlig tilgang til mediene, og opplever at det er liten interesse i redaksjonene for nyhetsstoff og informasjon om kvenene. Et generelt problem er at det finnes få journalister med minoritetsbakgrunn i norske medier.

Som del av sin overvåkningsfunksjon henter Senter mot etnisk diskriminering inn presseskriv fra lokale og nasjonale medier, for å undersøke hvordan pressen dekker innvandrrelaterte spørsmål, særlig forskjellsbehandling, diskriminering og rasisme. I sin rapport for år 2000 roser de mediernes innsats for å avdekke diskriminering av minoritetsgrupper. Samtidig kritiserer de avisene for ikke å ha en bevisst holdning til formuleringer brukt i overskrifter. I titlene brukes ofte krenkende ord og vendinger som har blitt uttalt, og som artikkelforfatteren vil ta avstand fra. Senteret oppfordrer i sin rapport mediene til å vise varsomhet og mener at slike overskrifter kan gi aksept for bruk av nedlatende uttrykk.

Boken "Pressen og de fremmede" (Lindstad & Fjelstad, 1999) omhandler de norske mediernes dekning av innvandrrelaterte spørsmål. En undersøkelse i boken slår fast at den hverdagslige, usensasjonelle diskriminering er et tema som sjelden tas opp i mediene. Rasisme, fremmedfrykt og høyreekstremisme vies derimot stor oppmerksomhet.

6.1.3 Organisasjonsliv

Et viktig virkemiddel for å fremme toleranse og dialog i samfunnet er å legge forholdene til rette for deltakelse i organisasjonsliv og samarbeidsfora. Myndighetene har flere tilskuddsordninger med formål å bidra til aktiv deltakelse, mangfold, dialog og samhandling.

De nasjonale minoritetene har en egen statlig tilskuddsordning, som administreres av Kommunal- og regionaldepartementet. Ordningen er delt i en grunnstøttedel og en prosjektstøttedel (se pkt. 6.1.5 for omtale av prosjektstøtten).

Grunnstøtten har som målsetting å støtte frivillige organisasjoner med basis i nasjonale minoriteter som gjennom sin virksomhet ivaretar interessene til nasjonale minoriteter og fremmer dialog og samarbeid mellom nasjonale minoriteter, frivillige organisasjoner og offentlige myndigheter. Organisasjonene gir de nasjonale minoritetene mulighet til å fremme felles interesser i forhold til myndighetene, samtidig som de kan skape kontakt og formidle kunnskap om egne interesser og kultur både til myndighetene og befolkningen for øvrig. I 2000 har følgende frivillige organisasjoner mottatt grunnstøtte gjennom denne tilskuddsordningen: Norske kveners forbund, Romanifolkets landsforening, Stiftelsen Roma og Skogsfinske interesser i Norge.

Det finnes lokale innvandrersorganisasjoner spredt over hele landet. De lokale innvandrersorganisasjonene kan få statsstøtte gjennom en tilskuddsordning for kommunale innvandrertiltak.

Utlendingsdirektoratet forvalter også en tilskuddsordning som blant annet har som målsetting å støtte landsdekkende organisasjoner som fremmer kontakt, dialog og samarbeid mellom innvandrersorganisasjoner, andre frivillige organisasjoner og myndighetene. De landsdekkende organisasjonene har etter hvert fått stor betydning som høringsinstanser og samarbeidspartnere for myndighetene.

6.1.4 Samarbeidsfora og rådgivende organer

Det finnes ingen faste samarbeidsfora eller rådgivende organer hvor de nasjonale minoritetene er representert. Myndighetene legger imidlertid stor vekt på å ha kontakt og dialog med disse gruppene og inviterer dem derfor til møter og konferanser om temaer som angår dem. Dette er nærmere beskrevet under pkt. 15.1.

Samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn er et forum med representanter fra forskjellige tros- og livssynssamfunn i Norge (Det Mosaiske Trossamfund, Buddhistforbundet, Human-Etisk Forbund, Islamsk Råd Norge, Den norske Kirke m.fl.). Hovedoppgaven for rådet er å fremme gjensidig respekt og forståelse mellom ulike tros- og livssynssamfunn. Rådet skal også fremme medlemmenes felles interesser i forhold til myndigheter og storsamfunnet. Samarbeidsrådet mottar offentlig støtte fra staten.

Kontaktutvalget mellom innvandrere og myndighetene er det eneste samarbeidsorganet mellom innvandrere og myndigheter på statlig nivå. I tillegg til å ha en viktig funksjon som rådgivende organ for myndighetene, er Kontaktutvalgets kanskje viktigste rolle å bidra til en dialog om det kulturelt mangfoldige samfunnet i Norge. Kontaktutvalget er sammensatt av representanter for innvandrere, offentlige myndigheter og de politiske partier som er representert på Stortinget.

Lokale innvandrerråd er opprettet i flere av de største kommunene i landet. Disse fungerer som rådgivende organer, som samarbeidspartnere, diskusjonsfora og høringsinstanser for lokale myndigheter. Medlemmene rekrutteres fra innvandrersorganisasjoner eller blant enkeltpersoner.

I tillegg til disse permanente rådene, er det også etablert midlertidige samarbeidsfora for frivillige organisasjoner i anledning Europakonferansen og FN's verdenskonferanse mot rasisme, diskriminering, fremmedfiendtlighet og intoleranse i henholdsvis år 2000 og 2001. I foraene har organisasjonene gitt innspill til myndighetenes arbeid med konferansene, i tillegg til at de har forberedt og samordnet egne bidrag til konferansene. I disse samarbeidsforaene er de nasjonale minoritetene representert.

6.1.5 Statlige tiltak for å fremme toleranse

I tillegg til å stimulere til deltakelse i organisasjonsliv, har myndighetene også iverksatt flere andre tiltak for å fremme toleranse, gjensidig respekt og forståelse mellom alle personer i Norge.

Den statlige tilskuddsordningen for nasjonale minoriteter er omtalt under pkt. 6.1.3 Tilskuddsordningens prosjektstøttedel skal bidra til formidling av kunnskap om minoritetenes situasjon, dokumentasjon av diskriminering, holdningsskapende arbeid, selvhjelpsvirksomhet og kontakt og samarbeid mellom nasjonale minoriteter på tvers av landegrensene. Det kan innvilges tilskudd til prosjekter som faller inn under ordningens formål, fremmet av organisasjoner, kommuner, fylkeskommuner eller andre. I 2000 er det bevilget midler til informasjonstiltak, kunnskapsformidling, seminarer, selvhjelpsvirksomhet, musikkfestival og annen kulturformidling. Erfaringene tyder på at tilskuddsordningen er et viktig tiltak for synliggjøring av de nasjonale minoritetsgruppene og at ordningen har bidratt til å styrke aktiviteten i minoritetsgruppene.

Som nevnt under pkt. 4.2 har regjeringen vedtatt en handlingsplan mot rasisme og diskriminering som fastsetter ulike tiltak rettet mot skolen, boligmarkedet, lokalmiljø mv. Tiltakene er først og fremst utformet med tanke på nyere innvandreregrupper, men flere av tiltakene er generelt utformet og vil derfor også komme de nasjonale minoritetene til gode.

6.2 Artikkel 6 nr. 2

Statens tiltak for å beskytte personer som kan utsettes for diskriminerende, fiendtlige eller voldelige handlinger, eller trusler om dette, som følge av deres etniske, kulturelle, språklige eller religiøse identitet, er beskrevet foran under pkt. 2.3, 4.1 og 4.2.

I 2000 ble det registrert 32 anmeldelser av rasediskriminering etter straffeloven § 135 a (rasistiske ytringer, se pkt. 4.1 i denne rapporten for en nærmere beskrivelse av lovbestemmelsen). Samme år ble det avsagt åtte rettskraftige dommer etter denne bestemmelsen, hvorav fem endte med frifinnelse og tre med domfellelse. Antall anmeldte saker i 1996, 1997, 1998 og 1999 er henholdsvis 66, 47, 45 og 38. Av disse ble henholdsvis 32, 51, 26 og 35 etterforsket av politiet. Vi har ingen sikre data på hvor mange av disse sakene som har ført til domfellelse.

Det ble anmeldt 8 overtredelser av straffeloven § 349 a (se pkt. 4.1) i 1999 og 11 i 1998. Straffeloven § 349 a forbyr imidlertid også diskriminering på grunnlag av homofil legning eller leveform, og diskrimineringsgrunnlaget fremgår ikke av statistikken. På samme måten er rasistisk motivasjon ett av flere straffeskjerpene momenter ved vold, trusler og skadeverk, og det fremgår derfor ikke av statistikken hvor mange anmeldelser som gjelder rasistisk motiverte lovbrudd.

Det finnes ikke tilsvarende statistikk for arbeidmiljøloven § 55 a siden denne bestemmelsen ikke er strafferettslig og derfor ikke inngår i politiets straffesaksregister.

7. ARTIKKEL 7

Partene skal sikre respekt for den rett enhver person som tilhører en nasjonal minoritet har til fritt til å delta i fredelige forsamlinger, frihet til forening med andre, ytringsfrihet samt tankefrihet, samvittighetsfrihet og religionsfrihet.

Den generelle organisasjons- og forsamlingsfriheten er ikke grunnlovsfestet i Norge, selv om den henger nært sammen med ytringsfriheten. Bestemmelsene om organisasjonsfrihet og forsamlingsfrihet i Den europeiske menneskerettighetskonvensjon (art. 11) og i FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter (art. 21 og 22) er imidlertid inkorporert i norsk lov gjennom menneskerettsloven av 1999 (se pkt. 1.4).

Disse bestemmelsene sikrer enhver person, og dermed også personer som tilhører nasjonale minoriteter, rett til fritt å delta i fredelige forsamlinger. Regulerende inngrep kan bare iverksettes ut fra offentlige hensyn til lov og orden eller ved fare for vold mot person eller gods, jf. Grunnloven § 99 og straffeloven §§ 136, 137 og 329.

Organisasjonsfriheten omfatter retten til å delta i forening med andre, men også retten til ikke å være organisert. Myndighetene stimulerer til organisasjonsoppbygging blant de nasjonale minoritetene gjennom tilskuddsordningen for nasjonale minoriteter. Tilskuddsordningen er omtalt under pkt. 6.1.3.1 og 6.1.5.

8. ARTIKKEL 8

Partene forplikter seg til å anerkjenne at enhver person som tilhører en nasjonal minoritet, har rett til å gi uttrykk for sin religion eller overbevisning og til å opprette religiøse institusjoner, organisasjoner og foreninger.

Den individuelle trosfriheten er slått fast i Grunnlovens § 2, første ledd. Trosfrihet innebærer også rett til ikke å ha eller tilhøre noen religion. Retten til å organisere trossamfunn er utdypet og slått fast i lov av 13. juni 1969 nr. 25 om trudemssamfunn og ymist anna (trossamfunnsloven) og lov av 12. juni 1981 nr. 64 om tilskott til livssynssamfunn (livssynsloven). De nasjonale minoritetene er i tillegg sikret religionsfrihet gjennom internasjonale menneskerettighetskonvensjoner, herunder gjennom de konvensjonene som er inkorporert i norsk lov (se pkt. 1.4).

Likebehandlingsprinsippet ligger til grunn for religionspolitikken i Norge og kommer til uttrykk gjennom de nevnte lovene. Dette innebærer blant annet rett til økonomisk tilskudd fra stat og kommune (jf. trossamfunnsloven § 19 og livssynsloven § 1). Tilskuddet skal regnes ut slik at det i forhold til medlemstallet svarer til det Den norske kirke mottar av budsjetterte midler; både fra statlig og kommunalt hold. Trossamfunn og livssynssamfunn blir som hovedregel tildelt vigselfkompetanse på lik linje med Den norske kirke. Likebehandlingsprinsippet tar sikte på en bred sikring av religionsfriheten i Norge. Inn under dette går dermed også hensynet til å sikre rettighetene til nasjonale minoriteter slik det går frem av Rammekonvensjonen.

I forhold til religiøs tro er de nasjonale minoritetene representert i ulike trossamfunn, herunder i Den norske kirke, i andre kristne trossamfunn og i Det mosaiske trossamfunn. Med unntak for jøder er de nasjonale minoritetene ikke organisert i egne tros- eller livssynssamfunn. De vil normalt være medlemmer i tros- og livssynssamfunn som retter seg mot hele befolkningen.

9. ARTIKKEL 9

1. Partene forplikter seg til å anerkjenne at retten til ytringsfrihet for enhver person som tilhører en nasjonal minoritet, omfatter frihet til å ha meninger og å motta og meddele opplysninger og idéer på minoritetsspråket, uten inngrep av offentlige myndigheter og uten hensyn til grenser. Partene skal innenfor rammen av sitt rettssystem sikre at personer som tilhører en nasjonal minoritet, ikke blir utsatt for diskriminering i sin adgang til mediene.
2. Paragraf 1 skal ikke hindre Parter fra å kreve lisensiering av radio- og fjernsynskringkasting eller kinoforetak, uten diskriminering og basert på objektive kriterier.
3. Partene skal ikke hindre personer som tilhører nasjonale minoriteter, i å skape og bruke trykte medier. Innenfor de rettslige rammer for radio- og fjernsynskringkasting, skal de så langt som mulig og under hensyn til bestemmelsene i avsnitt 1, sikre at personer som tilhører nasjonale minoriteter, gis mulighet til å skape og bruke sine egne medier.
4. Innenfor rammen av sitt rettssystem skal Partene treffe egnede tiltak for å lette adgang til mediene for personer som tilhører nasjonale minoriteter og for å fremme toleranse og gi mulighet for kulturelt mangfold.

9.1 Artikkel 9 nr. 1

Ytringsfriheten er lovfestet i Grunnlovens § 100. Det finnes ingen bestemmelser i norsk lovgivning som begrenser personer som tilhører språklige minoriteter sin frihet til å ha og å motta og meddele opplysninger og idéer på minoritetsspråket. I stortingsmeldingen om politikken overfor nasjonale minoriteter uttaler regjeringen at Norge har ansvar for å styrke de nasjonale minoritetenes muligheter til ytring, både gjennom egne kanaler og ellers i det offentlige rom. Regjeringen uttaler videre at en aktiv støtte til ytringsfrihet og ytringsmulighet for minoritetene er et viktig politisk tiltak i et kulturelt mangfoldig samfunn.

9.2 Artikkel 9 nr. 2

Lov av 4. desember 1992 nr. 127 om kringkasting og lov av 15. mai 1987 nr. 21 om film og videogram med tilhørende forskrifter stiller krav om konsesjon for fremvisning og omsetning av film eller videogram i næring og for drift av kringkasting eller nærkringkasting. Etnisk bakgrunn vil være irrelevant ved tildeling av konsesjon.

Ansvar for å forvalte konsesjonsordningen for framvisning og omsetning av film eller videogram påligger kommunene, jf film- og videogramloven § 2. Kommunale konsesjonsvedtak kan påklages til fylkesmannen.

Konsesjoner for drift av kringkasting tildeles av Kulturdepartementet og Statens medieforvaltning, jf kringkastingsloven § 2-1.

9.3 Artikkel 9 nr. 3

Det stilles ikke krav om offentlig tillatelse eller lignende for oppstart eller drift av trykte medier i Norge. Når det gjelder oppstart og drift av kringkastingsmedier, kan det søkes om statlig tilskudd blant annet til lokalkringkastingsformål. I retningslinjene for tilskuddet er det fastsatt at det skal tas særlig hensyn til søknader fra etniske og språklige minoritetsgrupper. Tilskudd til nærkringkastingsformål tildeles av Audiovisuelt produksjonsfond, som er et forvaltningsorgan underlagt Kulturdepartementet.

Staten bevilger støtte til den kvenske avisen Ruijan Kaiku. Avisen ble etablert i 1995 på prosjektbasis etter initiativ fra Norske Kveners Forbund og utgis hver 2.-3. uke. Fra og med 1998 har Ruijan Kaiku mottatt 250 000 kroner over Kulturdepartementets budsjett. Ruijan Kaiku er i dag et viktig forum for ytringer, informasjon og diskusjon i det kvenske samfunnet. Tilskuddet fra staten økes til 350 000 kroner i 2001.

9.4 Artikkel 9 nr. 4

Utgangspunktet for regjeringens mediepolitikk er å trygge ytringsfriheten, legge til rette for et mangfold av ytringsmuligheter og å sikre et saklig og allsidig medietilbud til alle som bor i landet. Allmennkringkasternes programtilbud skal dekke behovene til de ulike gruppene i samfunnet, herunder gi tilbud til minoritetsspråklige grupper.

Norsk rikskringkasting (NRK) er det statseide kringkastingsselskapet i Norge. NRK er organisert som et aksjeselskap og har som formål å drive riksomfattende allmennkringkasting. Selv om staten eier alle aksjer i NRK, har regjeringen ingen myndighet i NRK's løpende programvirksomhet. Statsmyndighetene kan imidlertid gi signaler til NRK gjennom Allmennkringkastingsrådet. Allmennkringkastingsrådet består av medlemmer oppnevnt av Stortinget og regjeringen, hvorav ett medlem er lederen av Samisk Programråd. Rådet skal drøfte og uttale seg om hovedlinjene for programvirksomheten i NRK. Myndighetene arbeider gjennom Allmennkringkastings-

rådet for at prinsippene for allmennkringkasting, deriblant også kravet om tilbud til minoritetsspråklige grupper, følges opp.

NRK's distriktskontor i Troms har hver uke en 12 minutters sending på finsk. Sendingen inneholder nyhetsmeldinger, reportasjestoff, musikk og kulturinnslag. Allmennkringkastingsrådet uttalte i sin rapport for 1999 at NRK bør vurdere å utvide den finske sendetiden, og dessuten gjøre sendingene landsdekkende.

Myndighetene gir offentlige tilskudd til anvendt medieforskning og etterutdanning med særlig vekt på medieetiske spørsmål. Slik ønsker myndighetene å støtte opp om tiltak som bidrar til at mediene og medieforskningsmiljøene belyser og tar opp til debatt medienes rolle og ansvar, blant annet i forhold til medienes dekning av saker som gjelder rasisme og diskriminering. Det er gitt offentlig støtte til undersøkelser og seminarer som belyser medieetiske forhold.

10. ARTIKKEL 10

1. Partene forplikter seg til å anerkjenne at enhver person som tilhører en nasjonal minoritet, har rett til fritt og uhindret å bruke sitt minoritetsspråk privat og offentlig, i tale og skrift.
2. I områder som tradisjonelt eller i betydelig antall er bebodd av personer som tilhører nasjonale minoriteter, skal Partene, dersom disse personene anmoder om det og når en slik anmodning svarer til et reelt behov, søke så langt som mulig å legge forholdene til rette for bruk av minoritetsspråket i samkvem mellom disse personene og forvaltningsmyndighetene.
3. Partene forplikter seg til å garantere retten for enhver person som tilhører en nasjonal minoritet til straks å bli underrettet på et språk vedkommende forstår, om grunnene til at vedkommende er pågrepet og om innholdet i og grunnen til en eventuell siktelse mot ham eller henne, og til å forsvare seg på dette språket, om nødvendig med vederlagsfri bistand av en tolk.

10.1 Artikkel 10 nr. 1

Norsk lov bygger på prinsippet om at det som ikke er eksplisitt forbudt er tillatt. Det eksisterer ikke noe forbud mot bruk av minoritetsspråk i noen sammenheng. Videre har Norge ratifisert Den europeiske pakten om regions- eller minoritetsspråk som ble vedtatt i 1992. Pakten trådte i kraft 01.03.1998.

Norges rapport til Språkpaktens ekspertkomité som ble oversendt til Europarådet i mai 1999, slår fast at bestemmelsene i paktens del II er aktuelle for kvensk/finsk og de ikke-territorielle språkene romanes og romani.

Tiltak som norske myndigheter har iverksatt eller videreført for å oppfylle forpliktelsene i minoritetsspråkpakten er beskrevet andre steder i denne rapporten (se under pkt. 5.1.3.2 om Kvæntunet, pkt. 5.1.3.4 om Vadsø bibliotek/Finmark fylkesbibliotek, pkt. 9.3 om den kvenske avisen Ruijan Kaiku og pkt. 11.3 om lov om stadnamn).

10.2 Artikkel 10 nr. 2

Det vises til Norges første oppfølgingsrapport på ILO-konvensjon nr. 169 om urbefolkninger og stammefolk i selvstendige stater, side 7 flg, for informasjon om statens tiltak for å legge forholdene til rette for bruk av samisk språk i samkvem mellom den samiske befolkningen og forvaltningsmyndighetene.

10.3 Artikkel 10 nr. 3

Etter lov av 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven) § 232 skal mistenkte gjøres kjent med hva saken gjelder og retten til ikke å forklare seg, før det foretas avhør. Dette må forstås som at denne informasjonen må gis på et språk som mistenkte forstår. Det følger videre av påtaleinstruksen § 2-8 at påtalemyndighetens avgjørelse av påtalespørsmålet skal oversettes til et språk vedkommende forstår. Lov av 13. august 1915 nr. 5 om domstolene (domstolsloven) § 135 fastslår at det skal brukes tolk når noen som ikke kan norsk skal ta del i forhandlingen. Det følger av straffeprosessloven § 304 at i det minste de påstander som er nedlagt av aktor og forsvarer må bringes til tiltaltes kunnskap. Den alminnelige praksis er at dersom tiltalte ikke forstår norsk, vil hele forhandlingen bli oversatt av tolk.

Rettighetene som er nedfelt i rammekonvensjonens artikkel 10 nr. 3 synes også å samsvare med de rettigheter som følger av Den europeiske menneskerettighetskonvensjon artikkel 6 nr. 3 bokstav a og e, og FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter artikkel 14 nr. 3 bokstav a og f. Disse konvensjonene er inkorporert i norsk lovgivning (se pkt. 1.4 i denne rapporten).

Det er ikke rapportert om problemer med hensyn til språklig forståelse for de nevnte minoritetsgruppene i deres møte med påtalemyndigheten og domstolsapparatet.

Det vises til Norges første oppfølgingsrapport på ILO-konvensjon nr. 169 om urbefolkninger og stammefolk i selvstendige stater, side 14 (artikkel 9, 2. avsnitt), for informasjon om rett til bruk av samisk i rettsvesenet.

11. ARTIKKEL 11

1. Partene forplikter seg til å anerkjenne at enhver person som tilhører en nasjonal minoritet, har rett til å bruke sitt etternavn (patronymikon) og fornavn på minoritetsspråket, samt rett til offisiell anerkjennelse av dem, på en måte som er fastsatt i deres rettsystem.
2. Partene forplikter seg til å anerkjenne at enhver person som tilhører en nasjonal minoritet, har rett til å fremvise skilt, inskripsjoner og annen informasjon av privat art som er synlig for allmennheten, på sitt minoritetsspråk.

3. I områder som tradisjonelt er bebodd av et betydelig antall personer som tilhører en nasjonal minoritet, skal Partene innenfor rammen av sitt rettssystem, herunder avtaler med andre stater der det er aktuelt, og under hensyn til sine særegne forhold, søke å fremvise tradisjonelle stedsnavn, gatenavn og andre topografiske angivelser beregnet på allmennheten, også på minoritetsspråket når det er tilstrekkelig etterspørsel etter slike angivelser.

11.1 Artikkel 11 nr. 1

Norske Kveners Forbund har i dialog med myndighetene krevd at navneloven blir endret, ”slik at det blir mulig for kvenske familier å ta tilbake sine opprinnelige slektsnavn, også i tilfeller der disse navnene bare har vært i bruk muntlig”. Representanter for skogfinnene har krevd at de som ønsker det, må kunne ta tilbake sine gamle kvenske eller finske slektsnavn som etternavn eller som mellomnavn.

Personer som ønsker å endre navn kan melde dette til folkeregisteret. Hvis folkeregisteret ikke tillater navneendring, kan avgjørelsen klages inn til fylkesmannen. I visse tilfeller kan navneendring også skje ved søknad til fylkesmannen med klageadgang til Justisdepartementet.

11.1.1 Slechtsnavn

Lov av 29. mai 1964 nr. 1 om personnavn oppstiller spesielle vilkår for å endre slektsnavn. Loven har ikke særbestemmelser for nasjonale minoriteter, men hensynet til nasjonale minoriteter vektlegges i den grad bestemmelsene åpner for et skjønn.

Når det gjelder det å kunne ta slektsnavn som bare har vært i muntlig bruk og spørsmålet om navnene er ”fremmedartede” og lignende, fremgår det av navnelovens § 6 nr. 1 at navnebevilling vanligvis ikke bør gis til slektsnavn med utenlandsk klang eller skrivemåte. Justisdepartementet poengterer at i dag anses slektsnavn for nasjonale minoriteter ikke å ha utenlandsk klang eller skrivemåte.

Det følger av navnelovens § 6 nr. 3 at navnebevilling vanligvis ikke bør gis til slektsnavn som er historiske, utdødde eller utenlandske og navnet er vanlig kjent i landet. Bevilling vil heller ikke nektes under henvisning til denne bestemmelsen, fordi det neppe er noen navn for nasjonale minoriteter som er ”utdødde” eller ”historiske” og i tillegg ”vanlig kjent” i landet.

Dette betyr at det i dag uten problemer vil gis bevilling til nylagede slektsnavn for nasjonale minoriteter. Med ”nylagede slektsnavn” menes navn som i dag ikke er registrert i bruk i folkeregisteret. Navnet kan altså ha vært brukt tidligere.

Problemer vil eventuelt oppstå når man ønsker å ta slektsnavn som er registrert i landet og som er rettsbeskyttede. Alle slektsnavn som har færre enn 500 bærere, er etter dagens praksis rettsbeskyttede etter navneloven § 7 annet ledd. Også slektsnavn for

nasjonale minoriteter er rettsbeskyttede etter bestemmelsen. Noe annet ville innebære diskriminering av dem som allerede har slektsnavnet.

Dersom slektsnavnet er rettsbeskyttet, krever navneloven § 7 annet ledd at samtlige bærere av navnet samtykker i at søkeren kan ta navnet. Det gjøres unntak fra kravet til samtykke etter navneloven § 9 når søkeren dokumenterer at navnet er en av foreldrenes slektsnavn som ugift eller når søkeren dokumenterer at navnet er en av besteforeldrenes slektsnavn som ugift og søkeren i tillegg dokumenterer at han har brukt navnet som slektsnavn i ca. 25-30 år. Bestemmelsen er ment å være en sikkerhetsventil som skal hindre urimelige avslag.

Departementet har i en enkeltsak i 1999 vedtatt at navneendring med hjemmel i § 9 nr. 6 skal tillates helt tilbake til det opprinnelige kvenske slektsnavnet som en av søkerens oldeforeldre hadde, når fornorsking var årsak til navnebyttet fra kvensk til norsk slektsnavn.

11.1.2 Fornavn

Etter navneloven § 15 nr. 1 kan det ikke velges fornavn som kan være til ulempe for den som tar det. Fornavn som tradisjonelt har vært brukt av personer med tilhørighet til nasjonale minoriteter anses i utgangspunktet ikke å være til ulempe. Etter navneloven § 15 nr. 2 kan det heller ikke velges fornavn som er i bruk som slektsnavn og som opprinnelig ikke er fornavn.

11.1.3 Vurdering av rettstilstanden

Justisdepartementet nedsatte ved brev av 22. april 1999 en arbeidsgruppe som skal vurdere navneloven. Arbeidsgruppen vil vurdere endringer i navneloven bl.a. i forhold til nasjonale minoriteter. Arbeidsgruppens innstilling ble avgitt til departementet i desember 2000. Innstillingen er for tiden på høring og vil bli vurdert av departementet når høringsperioden er over.

11.2 Artikkel 11 nr. 2

Norsk lov inneholder ingen bestemmelser som begrenser nasjonale minoriteters bruk av kulturuttrykk, klesdrakt eller språk.

11.3 Artikkel 11 nr. 3

I § 3 andre ledd i lov av 18. mai 1990 nr. 11 om stadnamn med forskrifter heter det at samiske og finske navn som vanligvis blir brukt av folk på stedet, skal benyttes av det offentlige på kart, skilt, i register med mer. I § 4 første ledd heter det at en ved fastsettelse av skrivemåten av stedsnavn skal ta utgangspunkt i den nedarvede lokale uttalen. Videre heter det at skrivemåten skal følge gjeldende prinsipper for rettskriving for norsk og samisk. For finske stedsnavn i Nord-Norge skal skrivemåten følge rådende

prinsipper for rettskriving på finsk. Prinsippene for rettskriving (lydverket/fonetikken) er de samme på finsk og kvensk (se nærmere om forholdet mellom kvensk og finsk under pkt. 14.2.1.1 i denne rapporten).

En evalueringsrapport om stedsnavnloven er til vurdering i Kulturdepartementet.

12. ARTIKKEL 12

1. Partene skal, der det er aktuelt, treffe tiltak på utdannings- og forskningsområdet for å fremme kunnskap om såvel sine nasjonale minoriteters som majoritetens kultur, historie, språk og religion.
2. I denne forbindelse, skal Partene blant annet sørge for tilfredsstillende muligheter for læreropplæring og tilgang til lærebøker, samt lette kontakten mellom elever og lærere fra ulike samfunn.
3. Partene forplikter seg til å fremme like muligheter for tilgang til utdanning på alle nivåer for personer som tilhører nasjonale minoriteter.

12.1 Artikkel 12 nr. 1

12.1.1 Utdanning

Skolen er en sentral samfunnsarena der de nasjonale minoritetene bør være synlige. Den kan være en kanal der storsamfunnet kan formidle kunnskap om de nasjonale minoritetene til barn og unge, og etter hvert til resten av majoritetsbefolkningen. Det er derfor viktig at skolen gir et sannferdig og fordomsfritt bilde av de nasjonale minoritetene i dagens samfunn og deres situasjon i Norge i fortiden.

I læreplanverket (L-97) for grunnskolen står det at opplæringen skal ivareta og utdype elevenes kjennskap til nasjonale og lokale tradisjoner. Videre står det at utdanningen må formidle kunnskap om andre kulturer og utnytte de muligheter til berikelse som minoritetsgrupper og nordmenn med annen kulturell bakgrunn gir. Holdningsskapende arbeid for å hindre mobbing og trakassering på bakgrunn av tilknytning til en minoritet skal ha en plass i undervisningen i skolen.

Selv om de nasjonale minoritetene ikke er omtalt i L-97, vil dette kunne være lærestoff for eksempel i forbindelse med emner som rasisme og diskriminering. Undervisningen skal styrke selvbildet til elever med tilknytning til de nasjonale minoritetene, men også gi et positivt bilde av det mangfoldige Norge til majoritetsbefolkningen.

12.1.2 *Forskning*

Forskning om nasjonale minoriteter skal frembringe kunnskap som blant annet medvirker til at utviklingen av politikken på feltet kan bygge på et best mulig grunnlag. Slik situasjonen er i dag, har myndighetene en del kunnskap, men mye av kunnskapen er fragmentarisk og dessuten ikke tilstrekkelig dokumentert. Det er derfor behov for mer systematisert forskning på ulike problemstillinger knyttet til nasjonale minoriteter og deres situasjon.

Gruppene uttrykker behov for mer kunnskap om seg selv. Historisk kunnskap, kunnskap om den nære fortiden og bedre kunnskap om språk og språkutvikling er andre sentrale tema. Flere av gruppene har krevd å få delta som premissleverandør ved utforming av forskningsprosjekter som omhandler dem. I Norges forskningsråds forskningsprogram om romanifolket (taterne/de reisende) (se pkt. 12.1.2.2) ble dette kravet oppfylt ved at representanter for en av interesseorganisasjonene knyttet til gruppen deltok i referansegruppen for programmet.

Alle de nasjonale minoritetene i Norge er små grupper. Når det gjelder rom, dreier det seg bare om noen hundre individer. Dette gjør at det kan være vanskelig å anonymisere materialet, og forskningsresultater kan føre til at hele gruppen føler seg uthengt.

12.1.2.1 *Kvener*

Forskning på kvenske forhold foregår særlig ved Universitetet i Tromsø og Høgskolen i Finnmark. Norges forskningsråd har en egen satsning på kvensk forskning med et budsjett på om lag 1,5 millioner kroner årlig. Generelt har forskningen omkring kvenske forhold i første rekke dreid seg om språk, historie og i noen grad etnologi og folkloristikk.

12.1.2.2 *Romanifolket*

Gjennom Norges forskningsråd er den behandlingen som romanifolket (taterne/de reisende) har vært utsatt for fra staten, organisasjonen Norsk misjon blant hjemløse¹ og resten av storsamfunnets side, blitt dokumentert. Sosial- og helsedepartementet har finansiert satsningen. I stortingsmeldingen om nasjonale minoriteter uttaler regjeringen at den vil finansiere forskning og dokumentasjon på ideologien som lå bak helse- og omsorgssektorens behandling av annerledes levesett som sykdom. Sosial- og helsedepartementet vil også kartlegge bedre hva slags praksis som foregikk innenfor det psykiske helsevern med hensyn til sykeliggjøring av etnisk identitet.

---

¹ Forvalter av sosialomsorgen overfor romanifolket, se pkt. 1.6.3.1.

12.1.2.3 *Jøder, skogfinner og rom*

Det har ikke vært noen koordinert forskningsinnsats omkring situasjonen til jøder, skogfinner og rom (sigøynere). Særlig har skogfinnene pekt på behovet for å få dokumentert historien. Som en del av jødebooppgjøret skal det etableres et eget senter for forskning omkring holocaust og om livssynsminoritetenes stilling (se pkt. 5.1.3.2). Det blir lagt til grunn at forskning omkring jødiske forhold i Norge vil være en del av forskningsinnsatsen ved senteret.

12.1.2.4 *Barn og unge*

Det er behov for dokumentert og systematisert kunnskap om barn og ungdom fra nasjonale minoriteter og om oppvekst- og livssituasjonen deres. Det er videre behov for å formidle eksisterende kunnskap på en lett tilgjengelig måte. Barne- og familiedepartementet vil få utarbeidet en nordisk kunnskapsoversikt om barn og ungdom fra nasjonale minoriteter som også skal omtale barnevernet. Ved å la kunnskapsoversikten gjelde Norden, kommer det empiriske kunnskapstilfanget til å øke, samtidig som målgruppen blir større.

12.2 **Artikkel 12 nr. 2**

Tiltak i forbindelse med læreropplæring og tilgang til lærebøker har særlig vært rettet mot finskopplæringen i skolen (se nærmere om finskundervisning under pkt. 14). I 1997 opprettet Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet en referansegruppe for finskopplæringen. Det ble også opprettet en konsulentstilling for finske spørsmål ved Statens utdanningskontor i Troms, etter vedtak i Stortinget. Den nevnte referansegruppen ble fulgt opp av en ny referansegruppe fra høsten 2000.

Det er mangel på lærere som kan undervise i finsk. Det er et mål at de lærerne som er tilsatt i skolen, også skal få kompetanse til å undervise i finsk. Innhenting av lærere fra Finland blir ikke holdt for å være en god varig løsning. I dag tilrettelegges lærerutdanningen for studenter med kvensk bakgrunn ved at de kan få fritak fra kravet om eksamen i begge målformer (bokmål og nynorsk²) i det obligatoriske norskfaget i allmennlærerutdanningen, dersom de velger finsk i den valgfrie delen. Statens utdanningskontor i Finnmark og Troms vil foreslå tiltak for å bedre lærersituasjonen når det gjelder finskundervisning. Ved Statens utdanningskontor i Troms blir det nå utviklet læremidler for nettundervisning i finsk. Per november 2000 foreligger det tre nettbaserte verk i finsk som andrespråk for barnetrinnet.

Etter å ha innhentet erfaringer fra den praktiske utprøvingen over et år, vil neste trinn bli å utarbeide tilsvarende læremidler for ungdomstrinnet. Man regner med at dette

---

² Norsk språk består av to likeverdige målformer: Nynorsk og bokmål. Målformene ligger nært hverandre språklig; alle som bruker nynorsk forstår bokmål og omvendt.

arbeidet vil ta tre år. Foreløpig tas det sikte på å begynne arbeidet med nettbaserte læremidler for videregående opplæring i 2002.

12.3 Artikkel 12 nr. 3

Utdanning for alle er en grunntanke i norsk politikk. Barn og unge skal ha lik rett til utdanning, uavhengig av bosted, kjønn, sosial og kulturell bakgrunn og funksjonsdyktighet. En utfordring når det gjelder de nasjonale minoritetene, er at opplæringen i skolen ikke alltid er tilpasset det reisende levesettet som rom og romanifolket (taterne/de reisende) har. Regjeringen legger like fullt til grunn at opplæringsplikten gjelder på lik linje for alle barn. I stortingsmeldingen om politikken overfor nasjonale minoriteter uttaler regjeringen at den vil vurdere om IKT i kombinasjon med skolestøttet kontaktnett i de aktuelle områdene kan tilpasses opplæringsbehovet hos rom (sigøynerne) og romanifolket (taterne/de reisende), som er på reise deler av skoleåret.

En grunnskole i Oslo har vært med på et prosjekt der formålet var å få til et godt samarbeid med foreldre til barn med rombakgrunn og utvikle opplæringsmodeller som kunne gjøre skolegangen attraktiv for rom. Prosjektet ble finansiert av EU's Socrates-program, staten og Oslo kommune.

13. ARTIKKEL 13

1. Innenfor rammen av sitt utdanningssystem skal Partene anerkjenne at personer som tilhører en nasjonal minoritet, har rett til å opprette og drive sine egne private utdannings- og opplæringsinstitusjoner.
2. Utøvelsen av denne rettigheten skal ikke medføre noen økonomisk forpliktelse for Partene.

Alle i Norge har rett til å drive privat skole så sant de kan oppfylle minimumskrav til pedagogisk kompetanse og får læreplanen sin godkjent. Det kan gis statsstøtte til private skoler etter bestemte kriterier. Regler om dette finnes i lov av 14. juni 1985 nr. 73 om tilskot til private grunnskular og private skular som gjev vidaregåande opplæring (privatskoleloven) og lov av 11. juli 1986 nr. 53 om eksamensrett for og statstilskudd til private høyskoler (privathøyskoleloven). Hvorvidt en privatskole drives av eller for personer som tilhører en nasjonal minoritet er irrelevant ved vurderingen av om skolen skal motta statsstøtte.

14. ARTIKKEL 14

1. Partene forplikter seg til å anerkjenne at enhver person som tilhører en nasjonal minoritet, har rett til å lære sitt minoritetsspråk.

2. I områder som tradisjonelt eller i betydelig antall er bebodd av personer som tilhører nasjonale minoriteter, skal Partene, dersom det er tilstrekkelig etterspørsel, så langt som mulig og innenfor rammen av sitt utdanningssystem, søke å sikre at personer som tilhører disse minoritetene, har tilfredsstillende muligheter for å lære minoritetsspråket eller motta undervisning på dette språket.
3. Paragraf 2 i denne artikkel skal gjennomføres uten at læring av eller undervisning på det offisielle språket derved berøres.

14.1 Artikkel 14 nr. 1

Norske myndigheter anerkjenner at enhver person har rett til å lære sitt minoritetsspråk. Myndighetene har imidlertid ikke noen positiv forpliktelse til å sørge for slik undervisning til alle minoritetsspråklige personer, heller ikke om de tilhører en nasjonal minoritet.

Den norske skoles tiltak for kulturelle og språklige minoriteter har tradisjonelt vært begrunnet ut fra behovet for å hjelpe dem til å kunne tilegne seg de kunnskaper skolen formidler.

Lov om grunnskolen av 1969 fastsatt at skolestyrene skulle iverksette hjelpetiltak for alle elever som trengte det. Med hjemmel i denne bestemmelsen satt Mønsterplan for grunnskolen av 1974 målet for utviklingen av faget *norsk som fremmedspråk* til også å dekke det behovet elever med finsktalende bakgrunn måtte ha.

Rettighetene til elever med tilknytning til en nasjonal minoritet er regulert av de prinsippene som ellers gjelder for morsmålsundervisning. I St.meld. nr. 25 (1998–1999) Morsmålsopplæring i grunnskolen uttaler Regjeringen at "[...]opplæringen skal tilpasses det enkelte barns forutsetninger [...] og språklige bakgrunn" med det primære målet å gi enkeltelevne tilfredsstillende forutsetninger for utvikling og utdanning i Norge. "Elevene får tospråklig opplæring inntil de har tilstrekkelige kunnskaper i norsk til å følge den vanlige opplæringen i skolen. [...] Der det er praktisk mulig, bør morsmålet gis som tilvalgsfag på ungdomstrinnet." I samsvar med dette, og med hjemmel i opplæringsloven § 2-8, har Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet gitt forskrifter som gir kommunene plikt til å gi elever fra språklige minoriteter nødvendig morsmålsundervisning, tospråklig fagundervisning og særskilt norskundervisning til de har gode nok kunnskaper i norsk til å følge den vanlige undervisningen i skolen.

Når det gjelder kvensk/finsk har staten forpliktet seg til å ha som målsetting å gi tilbud om passende former og midler for undervisning og studium av dette språket på alle aktuelle nivåer, jf. Den europeiske pakten for region- eller minoritetsspråk art. 7, pkt. 1 f. Statens tiltak i denne forbindelse er beskrevet under pkt. 14.2.

14.2 Artikkel 14 nr. 2 og 3

14.2.1 Grunnskole og videregående skole

14.2.1.1 Opplæringstilbudene for minoritetsspråk

I forskrift av 16. juni 1997 nr. 791 Om læreplanverkene for grunnskolen fikk finsk status som andrespråk i områder i Finnmark og Troms med kvensk/finsk befolkning. Forskriften sier at når minst tre elever ved en skole i dette området krever opplæring i finsk som andrespråk, har elevene rett til å få slik opplæring. Fra 1. august 1999 trådte den nye opplæringsloven i kraft, og med dette ble retten til opplæring i finsk som andrespråk lovfestet (§ 2-7). Fagplanen for finsk som andrespråk er en del av det ordinære Læreplanverket for den tiårige grunnskolen (L-97). Også for videregående skole er det utarbeidet fagplaner for finsk som andrespråk.

Skoleåret 1998/99 tok 707 grunnskoleelever i 11 av de 19 kommunene i Finnmark finsk som andrespråk. Høsten 1999 var tallet 720 elever fordelt på 14 kommuner. For Troms fylke var elevtallet 204 fordelt på 11 av de 25 kommunene i fylket for skoleåret 1998/99. Høsten 1999 var det 219 elever fordelt på 10 kommuner.

Det er ikke enighet blant kvenene selv om språket deres bør omtales som kvensk eller finsk. Staten har derfor ofte valgt dobbelformen *kvensk/finsk*. Det er heller ikke enighet, verken blant kvenene eller blant fagfolk, om kvensk skal regnes som et eget språk eller som en variant av finsk. En del av kvenene har arbeidet med å skrive tekster så nær opp til det kvenske talemålet som mulig. Det er da naturlig å si at slike tekster er skrevet på kvensk. Likevel blir det kvenske talemålet av de fleste i dag skrevet med den normeringen (grammatikk, bøyningsmønster, til dels ordvalg osv.) som blir brukt i Finland (riksfinsk). Myndighetene legger da til grunn at man skriver *finsk*, ikke kvensk.

Gjeldende fagplaner for "finsk som andrespråk" har som forutsetning at elevene skal prøves i *finsk* ("riksfinsk") ved avsluttende eksamen i 10. klasse og i videregående skole. Tekster på kvensk kan tas i bruk i undervisningen i den grad lokale forhold tilsier det.

Elever som velger finsk som andrespråk i grunnskolen, har rett til å bli fritatt for opplæring og vurdering i norsk sidemål (nynorsk). Elever som har brukt denne retten i grunnskolen, har i videregående skole rett til å bli fritatt for vurdering i norsk sidemål og i stedet få opplysningen "deltatt" på dokumentasjonen (jf. forskrift til opplæringsloven, kap. 8).

Ved opptak til høyere utdanning kan finsk som andrespråk på samme måte som samisk erstatte norsk sidemål. Elevene har også rett til å bli fritatt for kravet om eksamen i begge de to norske målformene dersom de velger samisk eller finsk i den valgfrie delen av allmennlærerutdanningen.

I stortingsmeldingen om politikken overfor nasjonale minoriteter, uttaler regjeringen at den ser det som viktig for fremtidig rekruttering til finskopplæringen at elever som har hatt finsk som andrespråk i grunnskolen, skal kunne fortsette med faget i videregående opplæring uten å være avhengige av opptak ved bestemte skoler. Nettbasert opplæring vil i nær fremtid kunne medføre at opplæring i finsk på videregående nivå kan gis uten endringer i bestemmelsene om retten til opplæring.

Det blir ikke gitt tilbud om undervisning i romani på skoler i Norge. Så langt regjeringen kjenner til, blir det heller ikke gitt tilbud om undervisning i romanes. Det er heller ikke fremmet krav om slik undervisning.

14.2.1.2 Tilskuddsordninger

På grunnskolens område er det en generell tilskuddsordning for språklige minoriteter. Denne ordningen gjelder også for de nasjonale minoritetene, etter de behov de måtte ha for særskilt opplæring i norsk eller morsmål, slik det er redegjort for under pkt. 14.1.

Det finnes også en egen tilskuddsordning for opplæring i finsk i grunnskolen. Målet for tilskuddsordningen er å legge til rette for at kommuner i Troms og Finnmark skal kunne gi elever med kvensk/finsk bakgrunn opplæring i finsk som andrespråk, og å hjelpe til med å styrke lærernes kompetanse i finsk.

På videregående nivå finnes det en tilskuddsordning for språklige minoriteter. Formålet med tilskuddsordningen er å stimulere skoleeiere til å gi ekstra språkopplæring til språklige minoriteter. For kvener og samer blir tilskuddet benyttet til opplæring i finsk og samisk. De to gruppene har prioritet ved tildelingen.

14.2.2 Høyere utdanning og forskning

Finsk institutt ved Universitetet i Tromsø har fullt studium i finsk språk og kultur, opp til doktorgrad. Fra og med hovedfag kan studentene også konsentrere seg om kvensk språk og kultur. Universitetet har siden 1998 i noen semestre gitt tilbud om semesteremne i kvensk der det ikke har vært satt krav om generell studiekompetanse, og der kvener har hatt prioritet ved opptak til studiet. Det har ikke vært gitt tilbud om semesteremne i kvensk hvert semester, dels på grunn av ressursmangel ved universitetet og dels på grunn av at for få har søkt om å få ta studiet. I tillegg til Universitetet i Tromsø, har også Universitetet i Oslo fullt studium i finsk.

Høgskolen i Finnmark har tilbud om semesteremne og grunnfag i finsk. Mellomfagstillegg blir gitt annethvert år. Det er også lagt til rette for fagdidaktikk i finsk for de som tar lærerutdanning.

15. ARTIKKEL 15

Partene skal skape de forutsetninger som er nødvendige for at personer som tilhører nasjonale minoriteter, sikres effektiv deltakelse i det kulturelle, sosiale og økonomiske liv og i offentlige anliggender, særlig de som berører dem.

Regjeringen ser på retten til deltakelse i samfunnslivet i Norge, og særlig på deltakelse i de politiske avgjørelsesprosessene, som grunnleggende rettigheter. Alle skal kunne være med på å utforme tiltak og ordninger som gjelder dem selv. Det er viktig at gruppene selv får være med og avgjøre hvilke tiltak som skal prioriteres, og hvordan tiltakene skal utformes. Minoritetenes organisasjoner har en viktig rolle å spille her, og organisasjonene får økonomisk støtte over statsbudsjettet for å fylle denne rollen (se pkt. 6.1.3.1).

15.1 Deltakelse i offentlige anliggender

Myndighetene fører dialog med organisasjonene som representerer gruppene. Ved utarbeidelsen av stortingsmeldingen om politikken overfor nasjonale minoriteter inviterte myndighetene til bilaterale møter med organisasjoner for alle de nasjonale minoritetene for å høre deres synspunkter. Spørsmålet om norsk ratifikasjon av Europarådets rammekonvensjon om beskyttelse av nasjonale minoriteter ble også forelagt organisasjoner og personer med tilknytning til disse minoritetsgruppene. De nasjonale minoritetene har videre deltatt i prosessen ved utarbeidelsen av Norges første rapport om oppfølging av Rammekonvensjonen, ved at denne rapporten ble sendt på høring til de nasjonale minoritetene før den ble oversendt til Europarådet. I tillegg har staten arrangert konferanser hvor organisasjonene for de nasjonale minoritetene har vært invitert og fått mulighet til å fremme sine krav og ønsker til myndighetene.

15.2 Deltakelse i det kulturelle liv

De nasjonale minoritetene deltar i det kulturelle liv, både som premissleverandører ved statlige kulturtiltak som angår gruppene og ved å gjennomføre egne kulturarrangementer. Dette er nærmere beskrevet under pkt. 5.1.3 om tradisjoner og kulturarv og pkt. 6.1.5 om tilskudd til nasjonale minoriteter (prosjektstøtten).

15.3 Deltakelse i det sosiale og økonomiske liv

Det er ikke gjort noen levekårsundersøkelse på de nasjonale minoritetene i Norge. Det kan imidlertid antas at det er levekårsproblemer i noen av gruppene, særlig når det gjelder bolig. Det finnes ingen særordninger for de nasjonale minoritetenes behov på slike områder. Minoritetene omfattes av de generelle sosial- og trygdeordningene, som ligger på lokalt forvaltningsnivå.

Senter mot etnisk diskriminering har mottatt 20 henvendelser fra personer som tilhører nasjonale minoriteter i 1999-2000, hvorav flest har kommet fra rom og romanifolket (taterne/de reisende). De fleste henvendelsene har vært på sosial- og helseområdet, men senteret har også mottatt henvendelser om skole og bolig.

En sak dreide seg om søknad om kommunal bolig for et ektepar med tilhørighet til rom (sigøynere). Ekteparet hadde opprettholdt et tradisjonelt levesett og reiste rundt i Europa i deler av året. Søknaden om kommunal bolig ble først avslått. Begrunnelsen var at det er et krav at søker har bodd tre år i kommunen før søknad om bolig kan fremsettes. Ekteparet oppfylte ikke dette kravet i og med at de ikke tidligere hadde fast bopel noe sted. Senter mot etnisk diskriminering vurderte kommunens vilkår til å være i strid med Europarådets rammekonvensjon om beskyttelse av nasjonale minoriteter og kontaktet kommunens politiske ledelse om dette. Kommunen var enig i Senterets syn og lovet å endre vilkårene på dette punktet, slik at personer som tilhører nasjonale minoriteter får samme mulighet til å søke om kommunal bolig som andre.

Flere av organisasjonene for romanifolket har tatt opp med myndighetene at det lovfestede vilkåret om fagbrev for å kunne utøve visse yrker innebærer et problem for mange fra romanifolket. Denne gruppen har sterke tradisjoner innenfor ulike områder av byggebransjen (for eksempel takdekking, snekring, murerarbeid o.a.). Faget har tradisjonelt blitt videreført ved opplæring fra far til sønn, og ikke ved formell yrkesfaglig utdanning, slik at man mangler eksamener og fagbrev. Plan- og bygningsloven av 14. juni 1985 nr. 77 setter i dag restriksjoner for retten til å utøve slike yrker uten fagbrev. Restriksjonene innebærer at personer uten fagbrev som utgangspunkt ikke kan opptre som faglig leder i en virksomhet som skal utføre større bygningsarbeider. De kan imidlertid utøve håndverksfaget sitt som ansatt i en virksomhet som har tilstrekkelig faglig veiledning. Personer uten fagbrev kan også på selvstendig grunnlag påta seg mindre oppgaver som ikke er søknadspliktige etter plan- og bygningsloven.

Lov av 17. juli 1998 nr. 61 om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa (opplæringsloven) gir rett til å ta fag- og svenneprøve uten læreforhold og skole, dersom kandidaten har allsidig og langvarig (som regel 5 år eller mer) praksis i faget. Kandidaten må også ha en viss teoretisk bakgrunn, siden man må ha bestått en tverrfaglig teoretisk prøve før man kan gå opp til den praktiske fag- og svenneprøven. Fra 1. august 2000 har voksne som har fullført grunnskolen eller tilsvarende, men som ikke har fullført vidaregåande opplæring, fått rett til gratis vidaregåande opplæring som blant annet vil gjøre det mulig å ta slik tverrfaglig prøve.

Opplæringen skal tilpasses behovet til hver enkelt og bygge på den enkeltes realkompetanse. Det vil si at personer med lang praktisk erfaring, men manglende teoretisk bakgrunn, kan få den nødvendige undervisningen for å ta den teoretiske delen av prøven. Samtidig kan de bli fritatt for den praktiske delen av undervisningen. Retten kan oppfylles blant annet ved fleksible tider for undervisningen eller ved fjernundervisning, slik at det er mulig i følge undervisningen ved siden av full jobb.

15.4 Stemmerett for personer som ikke har norsk statsborgerskap

Hvem som er stemmeberettiget i Norge reguleres av lov av 1. mars 1985 nr. 3 om stortingsvalg, fylkestingsvalg og kommunestyrevalg (valgloven). I lovens § 3 står det at personer som ikke er norske statsborgere har stemmerett ved fylkestingsvalg og kommunestyrevalg dersom de har stått innført i norsk folkeregister som bosatt i riket de tre siste årene før valgdagen. Personer som er statsborgere i andre nordiske land har stemmerett dersom de den 31. mars i valgåret står innført i norsk folkeregister som bosatt i riket. I tillegg må ikke-statsborgere fylle de vilkår som gjelder for norske statsborgere. Det vil si at de senest i det året valgtinget holdes må ha fylt 18 år og at de ikke må ha mistet stemmeretten, for eksempel på grunn av straffbare forhold eller valgfusk. Alle som skal stemme ved valg i Norge må dessuten være innført i manntallet på valgdagen for å kunne utøve stemmeretten sin.

Personer som ikke har norsk statsborgerskap har ikke stemmerett ved stortingsvalg. Dette gjelder også om de er statsborgere i andre nordiske land.

16. ARTIKKEL 16

Partene skal avstå fra tiltak som endrer befolkningssammensetningen i områder som bebos av personer som tilhører nasjonale minoriteter og som tar sikte på å innskrenke de rettigheter og friheter som følger av prinsippene nedfelt i denne Rammekonvensjon.

Det er ikke gjennomført noen endringer med henhold til lokal eller regional myndighetskompetanse i Norge de siste årene. Det har heller ikke skjedd noen endringer i kommunale eller regionale grenser, verken geografisk eller administrativt.

17. ARTIKKEL 17

1. Partene forplikter seg til ikke å foreta inngrep i den retten personer som tilhører nasjonale minoriteter, har til å opprette og opprettholde fri og fredelig kontakt over landegrensene med personer som har lovlig opphold i andre stater, særlig dem som deler deres etniske, kulturelle, språklige eller religiøse identitet, eller en felles kulturarv.
2. Partene forplikter seg til ikke å foreta inngrep i den rettighet personer som tilhører nasjonale minoriteter, har til å delta i ikke-statlige organisasjoners virksomhet, både på nasjonalt og internasjonalt nivå.

Personer med tilknytning til nasjonale minoriteter har rett til å opprette og opprettholde fri og fredelig kontakt over landegrensene med personer som har lovlig opphold i andre stater. Myndighetene griper heller ikke inn i de nasjonale minoritetenes rett til å delta i ikke-statlige organisasjoners virksomhet, verken på nasjonalt eller internasjonalt nivå.

Ifølge rundskrivet om statens tilskuddsordning for nasjonale minoriteter (se pkt. 6.1.3.1 og pkt. 6.1.5) kan det søkes om prosjektstøtte til prosjekter som skal skape kontakt og samarbeid mellom nasjonale minoriteter på tvers av landegrensene. I 2000 har myndighetene blant annet gitt økonomisk støtte til følgende prosjekter med dette formålet: International Romani Unions møte om rom og migrasjon i Oslo i mai 2000, Norske Kveners Forbunds prosjekt "Samarbeid mellom nasjonale minoriteter i Barentsregionen" og deltakelse for norske rom på Tsjekkias årlige rom-konferanse, på den internasjonale rom-dagen i Kosovo i april 2000, på OSSE's contactpoint for Roma/Sinti og på en rom-festival i Skottland høsten 2000.

Når det gjelder personer som tilhører nasjonale minoriteter sin rett til å delta i ikke-statlige organisasjoners virksomhet, henvises det til pkt. 7 om foreningsfriheten og pkt. 6.1.3.1 om tilskuddsordningen for nasjonale minoriteter (grunnstøtte).

18. ARTIKKEL 18

1. Partene skal, der det er nødvendig, søke å inngå bilaterale og multilaterale avtaler med andre stater, særlig nabostater, for å sikre beskyttelsen av personer som tilhører de berørte nasjonale minoriteter.
2. Der det er relevant, skal Partene treffe tiltak for å oppmuntre til samarbeid over grensene.

Norge har ikke inngått bilaterale avtaler om beskyttelse av nasjonale minoriteter. Det er imidlertid tatt initiativ til et nordisk samarbeid på embetsnivå om politikk som vedrører nasjonale minoriteter. Planene er foreløpig bare på forberedelsesstadiet.

VEDLEGG

- Norges første (1992), andre (1994) og tredje (1998) oppfølgingsrapport på ILO-konvensjon nr. 169 om urbefolkninger og stammefolk i selvstendige stater
- Lover:
  - Kongeriget Norges Grundlov (lov av 17. mai 1814)
  - Lov av 21. mai 1999 nr. 30 om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven)
  - Lov av 29. mai 1964 nr. 1 om personnavn
  - Lov av 12. juni 1987 nr. 56 om Sametinget og andre samiske rettsforhold (sameloven)
  - Lov av 13. juni 1969 nr. 25 om trdomssamfunn og ymist anna
  - Lov av 12. juni 1981 nr. 64 om tilskott til livssynssamfunn
  - Almindelig borgerlig Straffelov (straffeloven) (lov av 22. mai 1902 nr. 10) §§ 135 a, 228-232, 292 og 349 a
  - Lov av 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven) §§ 232 og 304
  - Lov av 13. august 1915 nr. 5 om domstolene (domstolloven) § 135
  - Lov av 17. juli 1998 nr. 61 om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa (opplæringslova) §§ 2-2, 2-3, 2-7 og 2-8
  - Lov av 4. februar 1977 nr. 4 om arbeidervern og arbeidsmiljø m.v. § 55 a (arbeidsmiljøloven)
- Stortingsmelding nr. 15 (2000–2001) Nasjonale minoriteter i Norge – Om statleg politikk overfor jødar, kvener, rom, romanifolket og skogfinnar (stortingsmeldingen om politikken overfor nasjonale minoriteter)
- Statistikk
  - Bruttonasjonalprodukt, etter anvendelse, 1991-1999
  - Samfunnsøkonomi
  - Befolkning
  - Forbruk, boforhold, lønn